

HET POLITIEK GEBEUREN IN DE EUROPESE GEMEENSCHAP IN 1990

Gedetailleerde inhoudsopgave

I.	Interne markt en industrie	398
	A. Stand van zaken in de interne markt	398
	B. Het Europa van de burger	399
	C. Een Europa zonder fiscale grenzen	400
	D. Een Europa zonder fysieke, technische en juridische grenzen	401
	E. In de marge van de interne markt: Schengen	402
II.	Budget en financiën	402
	A. Aanpassingen aan de begroting 1990	402
	B. Nieuwe financiële vooruitzichten	403
	C. De begroting van 1991	403
	D. Kredietbeleid	404
	E. Economische Monetaire Unie	405
III.	Buitenlandse betrekkingen	408
	A. Oost-Europa	408
	B. Europese Economische Ruimte	409
	C. Verenigde Staten en Japan	410
	D. De Uruguay-ronde	412
	E. Europese Politieke Samenwerking	413
IV.	Institutionele ontwikkelingen en de EPU	414
	A. Relaties tussen de instellingen	414
	B. Europese Politieke Unie	415
V.	Landbouw en visserij	417
	A. Het nieuw Gemeenschappelijk Landbouwbeleid	417
	B. Marktbeheer	418
	C. Landbouwprijzen voor 1991	418
	D. Structuurbeleid	419
	E. Duitse eenmaking, fraude en GATT	419
	F. Visserijbeleid	420
VI.	Mededinging en industrie	420
	A. Competitiebeleid	421
	B. Industrie	421
VII.	Energie en vervoer	422
	A. Interne energiemarkt	422
	B. Oost-Europa en de Golf	423
	C. Vervoer	423
VIII.	Andere sectoren	424
	A. Onderzoek en ontwikkeling	425
	B. Regionaal en sociaal beleid	426
	C. Leefmilieu	427
IX.	Ontwikkelingsbeleid	428
	A. Lomé IV	428
	B. Lomé in 1990	429
	C. Andere EG-acties	429
	D. ACP en 1992	430

Het politiek gebeuren in de Europese Gemeenschap in 1990

door Liesbet HOOGHE,

Aangesteld Navorsers van het Nationaal Fonds voor Wetenschappelijk Onderzoek.

"Wij staan vandaag voor de keuze Europa één te maken ofwel terug te vallen in de oude splitsing tussen staten en nationale groepen. Indien we er niet in slagen Europa te verenigen, destabiliseren we het. De naties die thans de hun lang ontzegde vrijheid herwinnen en gebruiken, vragen een tastbaar perspectief."

Richard von Weizsäcker, president van de Bondsrepubliek Duitsland, 24 september 1990¹

Het is wellicht geleden van de eerste tien jaren na de tweede wereldoorlog dat zoveel mensen hun hoop stelden op de Europese integratie. Toen zocht men nog naar de beste fundamenten voor een stevig Europees bouwwerk. Er waren meerdere projecten: de Benelux in 1944 (vanaf 1948 als douane-unie), het Pact van Brussel in 1948, dat het jaar daarop tot de oprichting van de Noordatlantische Verdragsorganisatie (NAVO) leidde, de Raad van Europa in 1949, de Organisatie voor Europese Economische Samenwerking in 1948 (de latere Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling of OESO), de Europese Gemeenschap van Kolen en Staal (EGKS) in 1951, de mislukte Europese Defensiegemeenschap (EDG) van 1954 ... In 1990 stelde men zijn hoop vòòr alles op één constructie: de Europese Gemeenschap. Zij moest die Europese wensen liefst heel snel concrete gestalte geven.

De balans van 1990 is gematigd positief. In eigen huis heeft de Europese Gemeenschap naarstig verdergewerkt aan de uitvoering van het interne markt-programma, dat op 1 januari 1993 moet voltooid zijn. De Ministerraad heeft al ongeveer 70% van de geplande maatregelen goedgekeurd. Met de uitvoering ervan in de nationale wetgeving ging het minder vlot. Bovendien moest de Europese Commissie bij een aantal voorstellen haar Europese supranationale ambities flink terugschroeven. Het sociale luik van de interne markt bleef ondertussen ondermaats. Landbouw slorpte nog altijd meer dan de helft van het EG-budget op. De

(1) Rede bij de opening van het academiejaar 1990-1991 in het Europacollege van Brugge.

stugge houding van de EG in het landbouwdossier was overigens grotendeels verantwoordelijk voor de mislukking van de Gatt-conferentie in december. De handelsrelaties met de Verenigde Staten en Japan bleven gespannen. De nieuwe regimes in de Centraal- en Oosteuropese landen konden op veel sympathie rekenen. Maar alhoewel de EG actief meehielp in het opzetten van allerlei vormen van samenwerking, was 1990 eigenlijk het jaar van de ontzuivering voor Oost-Europa. De EG liet weten dat volwaardig lidmaatschap op korte termijn uitgesloten is. Ook voor de andere Europese landen (vooral de Europese Vrijhandelsassociatie of EVA) leek dat er niet voor de eerste jaren in te zitten, alhoewel de wachttijd voor hen wellicht veel korter zal uitvallen. De Europese Gemeenschap wil eerst haar politieke instellingen versterken (Europese politieke unie-EPU) en haar programma voor een economische en monetaire unie (EMU) afronden. De meeste aandacht van de toppolitici in de twaalf lidstaten ging dan ook naar de voorbereiding van de twee intergouvernementele conferenties voor EPU en EMU, die in december van start gingen. Tenslotte leerden Brussel en de Twaalf ook zelf tegen wil en dank de limieten van het Europees élan kennen. Na het neerhalen van de Berlijnse muur in november 1989 leidden de gebeurtenissen veel sneller dan eerst gedacht tot de Duitse eenmaking. Dit maakte nogal wat lidstaten onrustig, temeer omdat de Bondsrepubliek aanvankelijk vrij eigengereid optrad en zijn belangstelling voor de Europese integratie blijkbaar liet verslappen. Tegen het einde van 1990 bleek de as Parijs-Bonn hersteld, terwijl het verdwijnen van mevrouw Thatcher ook London dichterbij de "inner circle" bracht. Europese federalisten zoals de Benelux en Italië hebben al gewaarschuwd tegen een triumviraat van de drie groten, dat het federalistisch project zou kunnen kelderen ten voordele van een intergouvernementele regeling. Dat wordt dé inzet van de beide intergouvernementele conferenties. In de tweede helft van het jaar reageerden de lidstaten in verspreide slagorde op de Golfcrisis. Van een gemeenschappelijke buitenlandse politiek bleek nog maar weinig sprake, laat staan van een EG-veiligheidsbeleid. Die poot versterken wordt dan ook een hoofdobjectief van de EPU-onderhandelingen in 1991. Maar de meningen van de lidstaten lagen eind 1990 nog ver uiteen.

I. Interne markt en industrie

Zes april 1990 was een speciale dag in pro- en anti-EG middens. De Europese Gemeenschap begon namelijk aan haar laatste duizend dagen vòòr de streefdatum van 31 december 1992.

A. *Stand van zaken in de interne markt*

Op 31 december 1990 bleken 70% van de maatregelen uit het Witboek voor de eengemaakte markt aangenomen (194 op 282). De Commissie had haar deel van het werk gedaan en voor de resterende 88 maatregelen voorstellen ingediend. Daarmee loopt de EG voor op het tijdsschema.

De Commissie temperde dat optimisme evenwel in haar rapport over de voortgang van het Witboek-programma, dat ze conform artikel 8B van het EEG-verdrag in november neerlegde. Ze signaleerde twee problemen. Vooreerst stelde ze dat de besluitvorming te traag verliep voor die aangelegenheden waar de nieuwe samenwerkingsprocedure met het Europees Parlement, ingesteld in de Eenheidsakte van 1987, *niet* van toepassing is. De EG had vooral achterstand opgelopen inzake de afschaffing van controles aan de binnengrenzen, het intellectueel eigendom en het vervoer.

Ten tweede drukte de Commissie nog maar eens op het probleem van de implementatie. Aangezien veel maatregelen voor de interne markt Europese richtlijnen zijn, moeten ze omgezet worden in een nationale wet of nationaal besluit. Gemiddeld 70% van de Europese richtlijnen bleken omgezet. Anders gezegd, eind 1990 was ongeveer de helft van het Witboek op Europees en nationaal vlak uitgevoerd. De implementatie-ijver verschilde evenwel sterk van land tot land. Italië presteerde het om slechts 40% van de maatregelen binnen de gestelde tijdslimiet in de eigen wetgeving op te nemen. Ook Griekenland (60%) scoorde slecht. Denemarken (88%), Portugal (85%) en het Verenigd Koninkrijk (84%) legden het beste resultaat voor. België bleef met 69% net onder het Europees gemiddelde. De Commissie ontwaarde enige systematiek in de verzuimen van de lidstaten. Die bleven blijkbaar vooral in gebreke in die sectoren die de Europese instellingen (in casu de Commissie) belangrijk vonden: "...met uitzondering van de liberalisatie van het kapitaalverkeer heeft geen enkel van de terreinen waaraan op het niveau van de Europese besluitvorming prioriteit is verleend (overheidsopdrachten, nieuwe aanpak, Europees economisch samenwerkingsverband, financiële diensten) op het niveau van de omzetting dezelfde prioriteit gekregen; geen enkel van de betrokken besluiten werd binnen de gestelde termijnen in nationaal recht omgezet". De Europese Raad zegde in december toe om de achterstand in de tenuitvoerlegging tegen eind 1991 in te lopen. Hij wil bovendien tegen die datum alle maatregelen van het programma goedgekeurd hebben om de lidstaten de kans te geven alles voor 1 januari 1993 uit te voeren.

B. *Het Europa van de burger*

In 1990 hakten de ministers de knoop door in een aantal moeilijke dossiers. Het recht van verblijf werd tot alle burgers van de EG uitgebreid, zij het dat de Raad het nodig vond de EG-onderdanen in categorieën onder te delen. Hij nam namelijk op 28 juni drie richtlijnen aan: respectievelijk voor het verblijfsrecht van studenten, van gepensioneerden en van andere EG-burgers voor wie nog geen communautair verblijfsrecht gold. Deze "niet-actieven" mogen niet ten laste vallen van het gastland. De Commissie had tevergeefs geprobeerd het algemeen verblijfsrecht met één richtlijn te regelen. Nog op het vlak van het vrij verkeer van personen liggen momenteel voorstellen ter tafel over het vrij verkeer van werknemers en hun familie, een algemeen stelsel voor de erkenning van beroepsopleidingen en het Europees rijbewijs.

C. Een Europa zonder fiscale grenzen

Fiscaliteit bleef een uiterst gevoelig punt. De Commissie trok haar voorstel om de stelsels van vennootschapsbelasting en van bronheffing op dividenden in één richtlijn te harmoniseren, op 18 april in. In de plaats daarvan stelde ze zich voorlopig tevreden met een aantal richtsnoeren. Toch lijkt ze zich nog niet helemaal gewonnen te geven. Ze kondigde namelijk de oprichting van een expertencommissie aan, die zou nagaan of de verschillen tussen de nationale systemen van vennootschapsbelasting de competitie binnen de interne markt verstoren en, zo ja, of de Europese Gemeenschap maatregelen moet nemen. Verder raakte de Raad het eens over een reeks meer specifieke maatregelen. Hij aanvaardde twee richtlijnen over een gemeenschappelijke fiscale regeling voor ondernemingen uit verschillende lidstaten. Tegelijk ondertekenden de lidstaten een verdrag ter afschaffing van dubbele belasting.

In december bereikte de Raad ook een akkoord over de handel in en de controle op de accijnsplichtige produkten, al blijven er nog een paar details te regelen. Hij raakte het evenwel niet eens over een gemeenschappelijke accijnsstructuur voor bepaalde produkten en de toenadering tussen de accijnstarieven. Met name de Britten bleven zich verzetten tegen een Europese accijnsstructuur.

Heel wat energie ging naar de harmonisatie van de BTW. In 1987 had de Commissie een proces in gang gezet dat moest leiden tot de afschaffing van de fiscale grenzen. Het plan, dat in 1989 werd bijgestuurd, voorzag in drie fasen. Tot 1992 komt er een fase van "actieve convergentie", waarin de lidstaten "ertoe zullen worden aangespoord de onderlinge aanpassing van de BTW- en accijnstarieven te bespoedigen". De BTW-procedures voor de handelaars worden eenvoudiger en de vrijstellingen voor reizigers in het intracommunautair verkeer worden geleidelijk opgetrokken. Van 1 januari 1993 tot 31 december 1996 komt er een overgangsregeling: alle controles bij de binnengrenzen die een fiscaal doel hebben, verdwijnen, maar de BTW wordt nog altijd in het land van bestemming betaald. Onder de definitieve regeling vanaf 1997 wordt de BTW betaald in het land van oorsprong van de goederen. De Raad heeft op 17 december de BTW-overgangsregeling die begin 1993 ingaat, uiteindelijk goedgekeurd. De Raad kon evenwel nog geen overeenstemming bereiken over het voorstel van de Commissie om in 1997 op de definitieve regeling over te gaan. Eén van de knelpunten blijft de controle. De Commissie stelde een systeem van steekproefsgewijze controle van de handelsdossiers voor. Maar sommige lidstaten willen dat de handelaars aan de fiscale autoriteiten volledige lijsten met alle in- en uitvoertransacties overmaken. De Raad kon ook nog niet akkoord gaan met hogere belastingvrijstellingen voor de reizigers. Het grote knelpunt is nog steeds de toenadering tussen de verschillende BTW-percentages.

D. Een Europa zonder fysieke, technische en juridische grenzen

De fiscale grenzen zijn wellicht de moeilijkst te overwinnen hindernissen naar een eengemaakte markt. Maar ook een aantal fysieke grenzen belemmeren nog altijd het goederen- en personenverkeer. Commissie en Raad voerden in 1990 enkele verdere vereenvoudigingen door.

Europa zette nog andere belangrijke stappen naar de eengemaakte markt. Het gaat om het tweede pakket maatregelen tot liberalisatie van de luchtvaart, een aantal besluiten inzake veterinaire en fyto-sanitaire controles (essentieel voor de handel in de landbouw- en voedingssector) en een heel pakket normalisatiemaatregelen.

Op 17 september keurde de Raad een richtlijn goed waardoor overheidsaanbestedingen (werken en leveringen) in de sectoren water, energie, vervoer en telecommunicatie (de zogenaamde uitgesloten sectoren) in principe worden opengesteld voor opdrachtnemers uit de hele Gemeenschap ongeacht hun nationaliteit. Overheidsopdrachten zijn goed voor ongeveer 15% van het BNP. Het grootste deel ervan plaatsen de overheden bij bedrijven in eigen land, en dan nog niet zelden langs gesloten procedures. De Commissie had al jaren aangedrongen op een liberalisering. Maar de lidstaten hielden al die tijd de boot af. De overheid heeft in de vier sectoren (de maatschappijen voor waterdistributie, de electriciteitsproducenten, de spoorwegen, de PTTs e.d.) veelal monopolies gecreëerd, ongeacht of de bedrijven in naam tot de overheids- dan wel de privésector horen. Bovendien hebben die bedrijven niet zelden door de jaren heen bijzondere relaties opgebouwd met hun leveranciers. Een liberalisering zou die beschermde posities ongetwijfeld aantasten, met gevolgen voor de werkgelegenheid en de "nationale verankering" van sleutelsectoren. De Raad nam tevens een richtlijn aan, die het beroep dat leveranciers tegen toewijzingen bij overheidsopdrachten kunnen aantekenen, hervormde. De Commissie heeft verder nog voorstellen neergelegd voor de liberalisering van overheidsopdrachten voor diensten en voor betere mogelijkheden tot beroep in de vier uitgesloten sectoren. Die zouden normaal in 1991 moeten goedgekeurd worden.

De Gemeenschap boekte belangrijke vooruitgang op de verzekeringsmarkt. Op 14 mei kwam de Derde Richtlijn wettelijke aansprakelijkheidsverzekering voor motorrijtuigen tot stand. Elke inzittende moet nu beschermd worden door de verzekering. Bij een ongeval in een andere lidstaat krijgt de uitkeringsgerechtigde de hoogste dekking, of dat nu de dekking is van het land waar het voertuig is ingeschreven dan wel waar het ongeluk gebeurde. Op 8 november raakten de ministers het eens over de Tweede Richtlijn betreffende het directe levensverzekeringsbedrijf, waardoor iedereen in principe vrij kan kiezen tussen de contracten die in de Europese Gemeenschap bestaan.

E. *In de marge van de interne markt: Schengen*

Er was in 1990 heel wat te doen rond het Schengen-akkoord. Dat werd met enige vertraging op 19 juni ondertekend door Frankrijk, Duitsland en de Benelux. In november werd ook Italië lid. Het akkoord stelt dat de grenscontroles op het personenverkeer vanaf 1 januari 1992 worden afgeschaft. De discussie draaide om de aanvullende bepalingen inzake het visum- en asielbeleid, drughandel en illegale wapenhandel, het opsporen van misdadigers en verdwenen personen, het opslaan van persoonlijke gegevens in een Schengen Informatie Systeem enz. Critici van het Schengen-akkoord vonden dat het akkoord de veiligheids- en politiediensten teveel controlemogelijkheden geeft. Ze vreesden dat dit strenge beleid model zal staan voor de vrijmaking van het personenverkeer in de hele Europese Gemeenschap.

II. Budget en financiën

De Europese Gemeenschap moest in 1990 verscheidene budgettaire verrassingen pareren: Oost-Europa, de integratie van de vijf nieuwe Duitse Länder, en de Golfcrisis. De begroting van 1990 werd op 13 december 1989 definitief vastgelegd op 46,7 miljard Ecu in betalingen en 48,8 miljard Ecu in vastleggingen. Maar in de loop van 1990 werd de begroting drie keer aangepast.

A. *Aanpassingen aan de begroting 1990*

Het Europees Parlement, dat het laatste woord heeft over de totale begroting, stelde de eerste wijziging al op 16 februari vast. Die voorzag in de budgettaire garantie voor leningen aan Hongarije en Polen. Over de tweede herziening in juli kwam het Europees Parlement in botsing met de Raad. Om meer geld vrij te maken voor huishoudelijke uitgaven en opnieuw voor Oost- en Centraal-Europa besloot het Europees Parlement om het overschot op de ontvangsten van 1989 naar de begroting van 1990 over te hevelen. De Raad vroeg bij het Europees Hof van Justitie de annulering van deze beslissing, omdat volgens hem het Parlement onbevoegd was om de ontvangstenzijde van het budget te amenderen. Het Hof had eind 1990 nog geen uitspraak gedaan. De derde herziening van december berokkende minder problemen. Ze was nodig om nogmaals de huishoudelijke kredieten te verhogen en om bepaalde terugbetalingen aan Spanje en Portugal te financieren.

De Europese Gemeenschap heeft gemiddeld 91,4% van de betalingsverplichtingen, opgenomen in de begroting 1990, ook echt uitgegeven. De Europese Commissie leidde daaruit af dat ze de begroting naar behoren heeft kunnen uitvoeren. Het kwam vroeger vaker voor dat de Europese Gemeenschap, bijvoorbeeld door een gebrek aan belangstelling van de lidstaten of door een mank lopende coördinatie, een aanzienlijk deel van haar geplande projecten niet kon waarmaken.

B. Nieuwe financiële vooruitzichten

In de loop van 1990 achterhaalden de snelle veranderingen in Europa de oude begrotingsprognoses. Daarom beslisten de instellingen in juni om de financiële vooruitzichten voor de periode 1990-92 te herzien. Die vooruitzichten zijn belangrijk, omdat de Commissie door het Interinstitutioneel Akkoord over de begrotingsdiscipline (1988) verplicht is hierop haar voorontwerp tot begroting te baseren. Parlement, Raad en Commissie kwamen overeen om de maxima voor de rubrieken "structuurmaatregelen" (rubriek II) en "andere beleidsmaatregelen" (rubriek IV) flink op te trekken. Rubriek II bevat de fondsen, zoals het Europees Sociaal Fonds of ESF, het Europees Fonds voor Regionale Ontwikkeling of EFRO, het Europees Oriëntatie- en Garantiefonds voor de Landbouw, afdeling oriëntatie, of EOGFL-oriëntatie. Rubriek IV brengt diverse categorieën zoals regionaal beleid, ontwikkeling, opleiding en jeugdbeleid, cultuur, steun aan Oost-Europa e.d. samen.

De verruiming van de vooruitzichten moet volgens de instanties drie doelstellingen mogelijk maken. Men wil vooreerst de veranderingen in Oost- en Centraal-Europa actief steunen, ten tweede de samenwerking met de Middellandse Zee-landen en met Azië en Latijns-Amerika uitbreiden, en ten derde de voltooiing van de interne markt bevorderen door bepaalde begeleidingsmaatregelen te versterken.

C. De begroting van 1991

Voor 1991 zijn 55,56 miljard Ecu aan betalingskredieten voorzien en 58,53 miljard Ecu met inbegrip van de vastleggingen. Dat is vergeleken met de aangepaste begroting van 1990 een stijging met 18,9% (in lopende prijzen). Het komt neer op 1,16% van het BNP van de Gemeenschap. Ter vergelijking : de nationale begrotingen (inclusief subnationale overheden) leggen beslag op 40 tot 50% van het BNP.

De landbouwuitgaven stagneren op 54% van de begroting (vastleggingskredieten). Het zijn vooral de niet-verplichte uitgaven, d.i. de uitgaven die "*niet noodzakelijk uit de Verdragen voortkomen*" (bijna alles buiten landbouw) en waarover het Parlement het laatste woord heeft, die gestegen zijn : van 36,21% in de begroting van 1990 tot 39,75% in de nieuwe begroting. Het Parlement is er dus opnieuw in geslaagd "zijn" terrein gevoelig uit te breiden. In 1973 besloegen de niet-verplichte uitgaven slechts 3% van de totale begroting. Aan de vooravond van de inwerkingtreding van de Eenheidsakte, in 1986, was dat al 25%.

De belangrijkste stijgers in de begroting van 1991 zijn, conform met de derde doelstelling van de herziene financiële vooruitzichten, die posten die de scherpe kantjes van de éénwordende interne markt moeten afronden. De structuurfondsen (+ 28,5%) zijn in 1991 goed voor meer dan 14 miljard Ecu. De post andere regionale maatregelen (+ 88%) stijgt tot 126 miljoen Ecu, opleiding en jeugdbeleid (+ 41%) tot 213 miljoen, energie (+ 166%) tot 156 miljoen, milieu (+ 109%) tot 109 miljoen. De eerste doelstelling m.b.t Oost-Europa indachtig, prijkt er in

de begroting van 1991 nu ook een aparte post Centraal- en Oost-Europa. Nadat de EG in 1990 in extremis 500 miljoen Ecu had uitgetrokken, wordt nu vooraf 803 miljoen vrijgemaakt (+61%). De Commissie had aanvankelijk 838 miljoen voorgesteld. Voor de Duitse eenwording heeft men 2,315 miljard Ecu ingeschreven: 1,315 miljard voor de landbouwuitgaven, 900 miljoen voor de structuurfondsen en 100 miljoen voor de andere beleidssectoren. De EG heeft ook 500 miljoen vastgelegd voor steunmaatregelen in de Golf.

De tweede doelstelling wordt daarentegen grotendeels met de lippen beleden. Azië en Latijns-Amerika moeten het stellen met het gemiddelde stijgingspercentage (+19%), toch nog goed voor 480 miljoen. Het Middellands Zeegebied geniet van een iets grotere stijging (+27%) en haalt nu bijna 326 miljoen. Maar de rubriek andere samenwerkingsmaatregelen blijft steken op 291 miljoen (+18%).

Het grootste slachtoffer van de begroting van 1991 lijken de huishoudelijke uitgaven (-20%) te zijn, die ook in lopende prijzen flink achteruitboeren tot 3,877 miljard. De daling betreft wel vooral de voorraden en de terugbetalingen.

D. Kredietbeleid

Naast het klassieke beleid op basis van betalingen en vastleggingen voeren de Europese instellingen een actief kredietbeleid. Bijgevoegde tabel geeft een overzicht van de verschillende instrumenten. In 1990 verstrekten de EG leningen voor een bedrag van 14,7 miljard Ecu; er werden leningen opgenomen voor in totaal 12,4 miljard Ecu. De EG sloot de eerste leningen af met de Oost- en Centraaleuropese landen. De 350 miljoen Ecu in de rubriek EEG-betalingsbalansen verwijst naar de eerste tranche van een krediet van maximaal 870 miljoen aan Hongarije, waarvoor de Commissie onder EG-garantie een lening aanging. Bij de EGKS-leningen ging 200 miljoen naar indirecte steun voor Polen en Hongarije in de staalsector. Tenslotte heeft de Europese Investeringsbank (EIB) 215 miljoen uitgetrokken voor prioritaire investeringen in Polen en Hongarije. Voor 1991 staat de uitbreiding van de kredietlijnen naar Tsjechoslovakije en Bulgarije, en naargelang het geval naar Roemenië of Joegoslavië, op het programma.

TABEL
Verstekte leningen in 1990 (in miljoenen Ecu)

Nieuw communautair instrument (NIC)	23,6
EEG-Betalingsbalansen	350,0
EGKS	993,8
Euratom	-
EIB uit eigen middelen	13.325,9
waarvan : in de Gemeenschap	12.656,9
in ACP-landen	117,5
in Middellandse Zeelanden	336,5
in Oost-Europa	215,0

BRON: Commissie, *24ste algemeen verslag over de werkzaamheden van de Europese Gemeenschappen-1990*, Brussel, blz. 464.

Meer dan 90% van de Europese kredietinspanningen is evenwel toegespitst op projecten in de Gemeenschap zelf. Het overgrote deel daarvan komt op rekening van de EIB. De leningen voor projecten van regionale ontwikkeling (vooral in de zones van de structuurfondsen) maken bijna 61% uit van de leningen in de Gemeenschap. Naar sectoren toe, zijn milieu (2,2 miljard) en vervoer- en telecommunicatie-infrastructuur (4,5 miljard) de grote stijgers. Energie blijft belangrijk met 1,5 miljard Ecu. Van het totaalpakket van de EIB ging bijna driekwart van de leningen naar vier landen : 30,4% naar Italiaanse projecten, 15,3% naar Spanje, 14,9% naar het Verenigd Koninkrijk en 13,3% naar Frankrijk. De armste landen in de Gemeenschap scoorden opvallend laag : Griekenland (1,4%), Ierland (1,7%) en het iets hoger scorende Portugal (6,3%). De EIB kan men dan ook moeilijk zien als een instrument voor herverdeling in de Europese Gemeenschap. Het blijft evenwel belangrijk voor het EG-beleid. Overigens heeft de Raad van gouverneurs in juni besloten om het geplaatst kapitaal van de EIB vanaf 1 januari 1991 op te trekken van 28,8 miljard Ecu tot 57,6 miljard Ecu.

E. Economische Monetaire Unie

Eén van de grote thema's tijdens 1990 was de Economische Monetaire Unie. De discussie was tenvolle losgebarsten in april 1989, nadat een groep experts (voornamelijk directeurs van centrale banken), onder het voorzitterschap van Jacques Delors, had voorgesteld in drie etappes de Economische Monetaire Unie te verwezenlijken. In de eerste fase moesten de lidstaten hun economisch en monetair beleid meer op elkaar afstemmen. Het EMS zou versterkt worden, de rol van het Ecu vergroot, het Comité van de voorzitters van de centrale banken zou meer armslag krijgen en er zou een multilaterale toezichtsprocedure komen. In de tweede fase zouden de nationale instanties hun monetaire bevoegdheden geleidelijk overdragen naar het communautair niveau. Daarvoor was eerst een verdragsherziening in meer federale richting nodig. Centraal daarin figureerde een Europees stelsel van centrale banken, dat geleidelijk autonoom en volgens federale regels het monetair beleid en het interventiebeleid op de valutamarkten zou bepalen. De Europese Commissie neemt graag de term "Eurofed" in de mond, om de analogie met de Amerikaanse Federal Reserve Bank te beklemtonen. In het bestuur van de op te richten Eurofed zouden naast de gouverneurs van de twaalf nationale centrale banken (in de VS zijn dat de regionale banken) ook zes "onafhankelijken" zetelen. Tijdens de tweede fase zouden de nationale centrale banken nog wel de uiteindelijke verantwoordelijkheid behouden. De derde fase zou beginnen met een systeem van vaste wisselkoersen en de overdracht van nationale monetaire bevoegdheden naar de Europese instanties. Na verloop van tijd zou de Ecu de nationale munten vervangen. In juni 1989 zette de Europese Raad het sein op groen voor de eerste fase, die op 1 juli 1990 van start zou gaan.

In het voorjaar van 1990 namen de lidstaten en de Europese Gemeenschappen de nodige voorbereidende maatregelen. Eén belangrijke voorwaarde was de vrijmaking van het kapitaalverkeer. België en Luxemburg schaften in maart hun dub-

bele wisselmarkt af en koppelden in juli de Belgisch-Luxemburgse frank aan de Duitse mark. België bracht ook zijn roerende voorheffing van 25% terug op 10%. Italië hief in mei de laatste beperkingen op zijn kapitaalmarkt op. Op 1 juli werd de kapitaalmarkt vrij in acht landen; Spanje, Ierland, Griekenland en Portugal kregen uitstel. Ook de besluitvormingsstructuur moest versterkt worden. In maart nam de Raad twee besluiten aan. Hij stelde o.m. de multilaterale toezichtsprocedure in en verruimde het mandaat van het comité van de presidenten. Een andere voorwaarde was de versterking van het EMS. De Italiaanse lire besloot in januari om haar fluctuatiemarge rond de spilkoersen van 6% tot 2,25%, de standaardafwijking in het EMS, te versmallen. En op 8 oktober trad het Britse pond toe tot het EMS. Het mag voorlopig tot 6% rond de spilkoersen schommelen. Tenslotte moesten tijdens de eerste fase van de EMU ook alle belemmeringen tegen de Ecu in het particulier gebruik verdwijnen, al betekent dat niet dat de EG-burger straks met Ecu-bankbriefjes op zak loopt. De Ecu heeft zijn positie op de markten in 1990 verstevigd. De emissies in Ecu zijn sterk toegenomen. De Europese structuurfondsen (ESF, EFRO e.a.) betalen hun steun nu ook in Ecu. De Commissie heeft voorgesteld om vanaf juli 1991 lonen en wedden van de Europese ambtenaren in Ecu uit te betalen. Ook voor de buitenwereld werd de Ecu belangrijker. De Europese Bank voor Wederopbouw en Ontwikkeling, door 24 landen opgericht om de economische reconversie in Oost- en Centraal-Europa te begeleiden (zie later), stelt haar rekeningen op in Ecu. Een ander teken was de beslissing van Noorwegen om zijn wisselkoersbeleid op de Ecu te baseren.

Terwijl de eerste fase nagenoeg geruisloos werd uitgevoerd, werd heel het jaar door gedebatteerd over de tweede en derde fase. De centrale thema's in de discussie waren de munt in een EMU en de bevoegdheden van de "Eurofed". In maart publiceerde de EG-Commissie een document over de EMU, waarin ze aandrang op de Ecu als eenheidsmunt. Ze was ook voorstander van een federaal georganiseerde Europese bank. De Britse regering van haar kant meende dat men de nationale munten met elkaar moest laten concurreren. Eerst moesten de economieën veel dichter naar elkaar toegroeien. Pas dan mocht de tweede fase, inbegrepen de Europese centrale bank, er komen. Zelfs al waren de meeste andere lidstaten het principieel eens met de snelle oprichting van een Eurofed, sommigen wilden de centrale bank onder politieke controle plaatsen (het Franse idee) en anderen wilden er een autonoom en hoofdzakelijk financieel-technische instelling van maken (het Duitse plan). De besprekingen, die in april startten, schoten dan ook niet op.

Op 20 juni legde de Britse regering haar tweede plan voor. De Ecu moest een "harde munt" worden. De Ecu zou als dertiende munt naast de nationale munten in omloop zijn. Hij zou beheerd worden door een nieuwe monetaire instelling, het Europees Muntfonds. Die zou erop toezien dat de Ecu niet devalueerde tegenover andere munten in de Europese Gemeenschap bij herschikkingen in het EMS. Vandaar *harde* Ecu. Volgens de Britten zou een harde Ecu de twaalf economieën ertoe aanzetten hun inflatie te beteugelen en geleidelijk te convergeren. Op ter-

mijn zouden de regeringen dan ook kunnen besluiten om van de Ecu de eenheidsmunt te maken. Aanvankelijk reageerden de andere lidstaten eerder beleefd-afwijzend. De Commissie werkte verder aan haar plan en stelde op 22 augustus voor om de tweede fase van de EMU op 1 januari 1993 te laten starten. Op 6 september leidde Commissie-voorzitter Delors het voorstel van de Commissie voor de EMU in het Europees Parlement in. Maar ondertussen zaaide het Britse plan twijfel bij enkele andere lidstaten, zoals Duitsland, Nederland en ook Spanje. Na enige aarzelingen beslisten de ministers van financiën op 8 oktober toch om door te gaan met de tweede fase, al schoven ze de begindatum één jaar naar achter.

De buitengewone Europese Raad van 27-28 oktober in Rome hakte dan met elf tegen het Verenigd Koninkrijk de knoop definitief door: er komt een autonome centrale monetaire instelling met een gemeenschappelijk monetair beleid en er komt één Europese munt. De tweede fase gaat van start op 1 januari 1994. De Raad nam aldus de datum én de voorwaarden over die Bondskanselier Kohl enkele dagen voordien publiek had gesteld (en waarin hij eigenlijk een Nederlands voorstel herhaalde). De belangrijkste voorwaarden zijn de voltooiing van de eenge maakte markt, de bekrachtiging van het EMU-verdrag, de stopzetting van de monetaire financiering van de begrotingstekorten, nationale wettelijke maatregelen die de politieke onafhankelijkheid van de nationale centrale banken (model Bundesbank) garanderen, en de toetreding van "het grootst mogelijk aantal" landen tot het EMS met een beperkte fluctuatiemarge. De Eurofed, naar het model van de Amerikaanse Fed, komt er al in de tweede fase. Ze zal de monetaire politiek van de verschillende staten helpen coördineren, meer en meer de monetaire politiek Europees gaan regelen en toezien op de versterking van de Ecu. Ten laatste drie jaar na de ingang van de tweede fase, zal de Europese Raad beslissen of de Europese Gemeenschap al dan niet klaar is om tot de derde fase over te gaan. Hoe de nieuwe monetaire instelling er precies zal uitzien en welke andere institutionele veranderingen er daarvoor nodig zullen zijn, wordt een zaak voor de intergouvernementele conferentie inzake de Economische Monetaire Unie. Die ging op 15 december van start.

De Europese top van Rome kreeg nog een staartje in het Verenigd Koninkrijk. Mede door haar strakke houding inzake Europese integratie had de Britse premier Margaret Thatcher binnen haar eigen partij met groeiende oppositie te kampen. Na de top in Rome, waar ze meer dan ooit geïsoleerd had gestaan, brak de kritiek los. Op 22 november nam ze ontslag. De nieuwe premier John Major is de architect van het "harde Ecu" plan. Hij beloofde dat het Verenigd Koninkrijk opbouwend zou meewerken aan de intergouvernementele conferentie over de EMU, maar hij liet het "harde Ecu" plan niet varen. Van bij de aanvang van de conferentie bleek dat sommige andere landen, w.o. de Duitse Bondsrepubliek, bepaalde elementen uit het Major-alternatief meer genegen waren dan de federalistische voorstellen van de Europese Commissie en het Europees Parlement.

III. Buitenlandse betrekkingen

Het jaar 1990 was even *event*-rijk als 1989, maar minder hoopvol. In alle Oost- en Centraaleuropese landen, behalve Albanië, ruimden de communistische leiders baan. Maar in de loop van 1990 werden de economische problemen en de nationalistische conflicten scherper. De Sovjetunie stortte economisch in elkaar. In de tweede helft van het jaar beheerste de Golfoorlog het nieuws.

Op de Europese Raad van Straatsburg op 8 en 9 december 1989 hadden de staats- en regeringsleiders het uitvoerig over de versterking van de EG en de buitenlandse relaties. De Raad gaf de Commissie het fiat om onderhandelingen aan te knopen met de landen van de Europese Vrijhandelsassociatie (EVA). Hij stond positief tegenover de gebeurtenissen in Oost-Europa en beloofde steun bij de economische heropbouw. Ook verwees hij expliciet naar de Middellandse Zeelanden en de Maghreb.

A. Oost-Europa

Tijdens de top van Parijs van juli 1989 hadden de Zeven westerse industrielanden het economisch steunprogramma voor Hongarije en Polen PHARE gelanceerd. Later breidde die groep zich uit tot 24 landen uit West-Europa, Noord-Amerika, Japan en Oceanië. Het programma stelde vijf prioriteiten: voedselhulp, landbouwhervormingen, liberalisering van de handel, bevordering van investeringen en beroepsopleiding, en samenwerking op het vlak van het leefmilieu. De Groep van 24 duidde de EG-Commissie aan als coördinator. De eerste projecten met Polen en Hongarije gingen in maart 1990 van start. PHARE werd in juli 1990 uitgebreid tot de Duitse Democratische Republiek (tot aan de éénmaking), Tsjechoslovakije, Bulgarije, Joegoslavië en – grotendeels beperkt tot humanitaire hulp – Roemenië. De EG droeg in 1990 bij voor 500 miljoen Ecu, waarvan voor Polen en Hongarije alleen al 292 miljoen. Ruim één vijfde van het bestede geld ging naar projecten in verband met het leefmilieu (102,5 miljoen). De andere grote posten waren landbouw (136 miljoen), en industrie en financiën (126,3 miljoen).

In oktober 1989 stelde de Franse president Mitterrand in het Europese Parlement voor om een bank op te richten die de overgang van de Oosteuropese economieën naar een markteconomie zou helpen financieren. De Europese Raad van december 1989 viel hem daarin bij. De Europese Bank voor Wederopbouw en Ontwikkeling (EBWO-of met het Franse acroniem BERD) was een EG-initiatief, maar stond van bij de aanvang open voor niet-EG landen. De intergouvernementele constitutionele conferentie kwam voor het eerst samen in Parijs in januari 1990. Alhoewel het enthousiasme tijdens de daaropvolgende maanden flink daalde, kon de oprichtingsovereenkomst op 29 mei 1990 in Parijs worden ondertekend. Volgens artikel 1 "heeft de Bank met haar bijdrage aan de economische vooruitgang en de wederopbouw ten doel de overgang naar een open markteconomie te bevorderen en het particuliere initiatief en de ondernemingsgeest aan te moedigen in de Centraal- en Oosteuropese landen die de beginselen van een demo-

cratie met een meerpartijstelsel, pluralisme en een markteconomie aanhangen en toepassen." De EBWO kan enerzijds leningen verlenen of garanderen. Die zullen bij voorkeur gaan naar privé-ondernemingen, maar ze kunnen ook infrastructuurprojecten helpen financieren of ten goede komen aan staatsbedrijven die worden geprivatiseerd of volgens marktprincipes worden beheerd. Anderzijds kan de EBWO in Oosteuropese ondernemingen participaties nemen of financieren. Het kapitaal van de Bank bedraagt 10 miljard Ecu, ingebracht door 40 landen, de EG-Commissie en de EIB. Daarvan komt 51% van de EG-lidstaten en de EG (Commissie en EIB), 13,5% van de Centraal- en Oosteuropese landen en 11,5% van de andere Europese landen. Het resterende kwart wordt vooral ingebracht door de Verenigde Staten en Japan. Een Frans-Brits compromis bezorgde Frankrijk het voorzitterschap (Jacques Attali, adviseur van de Franse president Mitterrand) en het Verenigd Koninkrijk de zetel van de bank (London). De bank steekt in april 1991 van wal.

De Oosteuropese landen kijken vooral uit naar associatie met de Europese Gemeenschap. De Europese Raad van december 1989 had associatie al in het vooruitzicht gesteld. De Commissie stelde in augustus het algemeen kader van die "Europese overeenkomsten" voor. Hierin verbond de Commissie de invoering van een vrijhandelszone en meer economische, technische en wetenschappelijke samenwerking aan de eerbiediging van de grondbeginselen van democratie en liberalisering van de economie. De Raad gaf op 18 december groen licht. De besprekingen met Polen, Hongarije en Tsjechoslovakije zijn nog in december geopend. De Europese Gemeenschap nam ook nog enkele andere maatregelen. Op 7 mei keurde de Raad TEMPUS (TransEuropees MobiliteitsProgramma voor UniversiteitsStudies) goed, dat de universitaire opleiding in de Oost- en Centraaleuropese landen wil steunen. De eerste projecten werden in september opgestart. Ook de Europese Stichting voor Beroepsopleiding, zetel in Berlijn, werd gestemd op 7 mei. De EIB- en EGKS-leningen werden uitgebreid tot alle Oosteuropese landen.

Op het vlak van de handelsregelingen moet er nog een hele weg worden afgelegd. Momenteel heeft elke EG-lidstaat nog zijn eigen invoerregelingen voor niet-vrijgemaakte produkten. Wel werden vanaf oktober de kwantitatieve beperkingen opgeheven, met uitzondering van Roemenië. Ook voor de Sovjetunie verdwenen de kwantitatieve beperkingen.

In het najaar van 1990 kwamen steeds meer alarmerende berichten uit de Sovjetunie. In december besloot de Raad om voor 750 miljoen Ecu voedselhulp toe te kennen, waarvan 250 miljoen op de begroting van 1990, en 400 miljoen voor technische bijstand in 1991 uit te trekken.

B. Europese Economische Ruimte

De Europese Vrijhandelsassociatie (EVA) is veruit de grootste handelspartner van de EG : het landen-sextet (Noorwegen, Zweden, IJsland, Zwitserland, Oostentijk en Finland) nam in 1989 zo'n 30% van de import in de EG voor zijn reke-

ning, terwijl bijna 60% van de EVA-import uit de EG kwam. De EVA is op handels-economisch vlak voor de EG belangrijker dan de Verenigde Staten en Japan samen.

De EVA-landen waren dan ook van bij de afkondiging van het interne markt-programma erg bezorgd. Begin 1989 riepen eerst de EG-Commissie en dan de EVA-ministers op om samen te zoeken naar een "beter gestructureerd partnerschap" gebaseerd op de vier vrijheden uit het EEG-verdrag (kapitaal, goederen, diensten, personen). Maar pas op de Europese Raad van december 1989 maakten de EG-staats- en regeringshoofden de weg vrij voor formele onderhandelingen. De besprekingen over de oprichting van een Europese Economische Ruimte begonnen op 20 juni 1990 in Brussel.

Ze verlopen zeer moeizaam, zeer tot ongenoegen van vooral de EVA-landen. De EG eiste van bij de aanvang dat de EVA-landen de EG-wetgeving onvoorwaardelijk overnamen, terwijl EVA tal van uitzonderingen vroeg. Tegen eind 1990 hadden de EVA-landen hun eisen sterk afgezwakt. De discussie ging zich dan toespitsen op het tweede punt, m.n. de besluitvorming binnen de EER. De EVA-landen drongen aan op een stem in de Europese besluitvorming, wat voor de EG onaanvaardbaar leek. Minimaal wilden ze een parallellisme in de rechten en verplichtingen van EG en EVA. Tot half december 1990 bleef de EG bij haar eis dat EG-wetgeving die de EER zou raken, automatisch zou opgenomen worden in de EER, waardoor er natuurlijk van parallellisme geen sprake zou zijn. In de allerlaatste week leek de Commissie haar standpunt ietwat te versoepelen. Ze zou bereid zijn de EVA-landen verregaand in de voorbereiding van de richtlijnen te betrekken, maar de EG-Ministerraad zou in samenspel met het Europees Parlement de volle beslissingsbevoegdheid behouden. Het akkoord werd verwacht tegen halfweg 1991.

Sommige EVA-landen schijnen ondertussen duidelijk meer brood te zien in een volwaardig lidmaatschap. Die verdeeldheid heeft de onderhandelingspositie van EVA ondermijnd. Oostenrijk stelde al in 1989 zijn kandidatuur. In de Scandinavische landen is het debat volop aan de gang. Tot veler verrassing verklaarde het Zweedse parlement zich op 12 december 1990 akkoord met een verzoek tot toetreding. Er komt waarschijnlijk een officiële aanvraag in het voorjaar van 1991. Noorwegen en Finland aarzelden nog, maar de Zweedse beslissing laat hen vermoedelijk niet veel keuze. Ook in Zwitserland gingen meer en meer stemmen op om lidmaatschap te overwegen. Buiten EVA hebben tijdens 1990 Cyprus (4 juli) en Malta (16 juli) hun kandidatuur gesteld.

C. Verenigde Staten en Japan

Ook in 1990 bleven de Verenigde Staten en de Europese Gemeenschap in hun handelsbetrekkingen op gespannen voet leven, en dit ondanks enkele mooie verklaringen over "gemeenschappelijke belangen" (december 1989, november 1990) en de instelling van halfjaarlijkse ministeriële bijeenkomsten.

De handelsrelaties zijn vooral verslechterd sinds het Congres in 1988 de Trade Act ("*Omnibus Trade and Competitiveness Act*") aannam. De Raad van Ministers had in 1988 fel tegen de wet geprotesteerd en de Commissie had de voorstellen die tot de wet leidden in haar jaarverslag zelfs als "uiterst protectionistisch" omschreven. De wet wou op de eerste plaats de buitenlandse markten openen voor Amerikaanse goederen en diensten. De Amerikaanse regering werd gemachtigd om doeltreffende sancties te nemen tegen handelspartners die oneerlijke concurrentie toepasten. De EG nam vooral aanstoot aan het feit dat de Verenigde Staten zich het recht toeëigenden om unilateraal te beslissen wanneer van oneerlijke concurrentie sprake was. De wet legde verder nieuwe regels vast voor begrippen uit het handelsverkeer zoals vrijwaringsmaatregelen, oneerlijke concurrentie, anti-dumping, maatregelen tegen subsidies en compenserende rechten. Zij stelde ook een toezichtstelsysteem op Amerikaanse handelsbelemmeringen in. Van groot belang was verder de reglementering van nieuwe handelssectoren zoals telecommunicatie, buitenlandse investeringen en financiële diensten. Tenslotte machtigde de wet de president om aan de Gatt-onderhandelingen deel te nemen.

In 1990 bleef de Europese Gemeenschap vooral hameren op de opheffing van alle unilaterale bepalingen in de Amerikaanse wetgeving. De Verenigde Staten en de EG voerden een politiek van *thrust and riposte*, van toeslaan en incasseren. De Amerikanen namen vergeldingsmaatregelen tegen de Europese richtlijn op het verbod van bepaalde hormonen in het vlees. "Omwille van de slechte toestand in de Amerikaanse slachthuizen" besloot de EG daarop de invoer van Amerikaans varkensvlees op 31 oktober en van Amerikaans rundvlees op 31 december stop te zetten. Ook het oude maïs- en sorghumgeschil laaide opnieuw op. Daarbij voegden zich meningsverschillen over wijn en mogelijke fraude in de veevoedermarkt. De nieuwe sectoren bleven evenmin gespaard. In februari besliste de Amerikaanse president dat de Europese Gemeenschap op de zwarte lijst bleef van de landen die volgens de Amerikanen hun telecommunicatiemarkten te weinig openstellen. Verder tekende de VS bij GATT protest aan tegen de EG-richtlijn van oktober 1989 over televisie zonder grenzen. Volgens de VS is de bepaling dat het grootste deel van de zendtijd moet gaan naar Europese programma's strijdig met de GATT-principes.

Met Japan bleven de klassieke problemen bestaan. De discussie draaide vooral rond de invoer van Japanse wagens in de eengemaakte markt. De nationale invoerquota, die nu nog in een aantal landen bestaan, zouden normaal tegen 1 januari 1993 moeten verdwijnen. Men geraakte het in de loop van het jaar min of meer eens over een overgangperiode tussen 1993 en 1998, waarbinnen Japan zijn export vrijwillig zou beperken. Vanaf 1998 zou de invoer vrij worden. In de hitte van de strijd nam de Franse minister van Europese Zaken Edith Cresson ontslag uit protest tegen de lauwe houding van de EG in het dossier. De Franse auto-industrie kwam evenwel meer en meer alleen te staan.

Niet alleen de invoer uit het Verre Oosten stijgt. Japan wordt ook meer en meer een belangrijke investeerder. In het fiscaal jaar 1989 ging 21,9% van alle Japanse

investerings in het buitenland naar de EG. Men tekende die vooral op in het Verenigd Koninkrijk en Nederland, terwijl Japanse investeringen sterk toenamen in Spanje en Portugal.

D. De Uruguay-ronde

De Uruguay-ronde is de achtste ronde van multilaterale handelsbesprekingen sedert 1947 in het kader van GATT. Ze begon in Punta del Este in 1986. In 1990 had ze moeten afgerond zijn, maar de slotconferentie van december in Brussel werd een mislukking. De Uruguay-ronde brengt 107 landen bijeen. Maar ze wordt vooral beheerst door de oppositie tussen de Europese Gemeenschap en de Verenigde Staten. In 1990 liet ook een derde groep van 14 landen, de Cairns-groep o.l.v. Canada en Australië en verder met vooral Latijnsamerikaanse staten, van zich horen.

De onderhandelingen startten pas ten volle in het najaar van 1990. Er werd een doorbraak geforceerd voor textiel, dat over een periode van tien jaar in GATT zou geïntegreerd worden. De Verenigde Staten zagen af van contingentering. En ook op het vlak van de intellectuele eigendom maakte men grote vorderingen. Over de belangrijke dienstensector kwam er in december nog een compromis uit de bus. De staten zouden hun diensten volgens hun eigen tempo mogen liberaliseren. Ze zouden verder de buitenlandse belangen in hun financiële diensten aan bepaalde beperkingen mogen onderwerpen. Om dat laatste waren de ontwikkelingslanden sterk bekommerd. Maar ook de Verenigde Staten waren geen voorstander van een harde liberaliseringspolitiek. Amerikanen en Europeanen verschilden verder over de liberalisering van de overheidsmarkten, de anti-dumpingcode en de toegang tot de markten, waarvoor de Verenigde Staten het recht bleven opeisen om hun douanetarieven in bepaalde sectoren hoog te houden.

Maar hét struikelblok was en bleef tot het allerlaatste moment de landbouw. In oktober stelde de Europese Commissie voor om de interne landbouwsteun over een periode van tien jaar met 30% te verminderen. Ze was ook bereid om de interne beschermende regelingen om te zetten in tarieven, maar op voorwaarde dat ze de douanerechten op bepaalde produkten mocht verhogen. De Verenigde Staten, daarin grotendeels gesteund door de Cairns-groep, eisten een reductie van de interne steun met 75% en de nagenoeg volledige afschaffing van exportsubsidies. Dit voorstel was voor verscheidene EG-lidstaten totaal onaanvaardbaar. Op 4 december kwamen zo'n 30.000 betogende landbouwers in Brussel dat nog eens onderstrepen. Op een oproep van de GATT-directeur-generaal tot een soepelere houding antwoordde de EG-commissaris voor landbouw Ray McSharry "the only flexibility I have is in explaining in detail the impact which the 30% reductions in internal support will have on our export restitutions and market access". De situatie was geblokkeerd. In december verstrakten de Verenigde Staten hun standpunt. Ook een allerlaatste compromis van de hand van Zweden werd uiteindelijk verworpen. Dat voorstel aanvaardde de 30% van de EG als reductie. Maar die vermindering zou niet alleen de interne steun aangaan, zoals de EG had voorgesteld,

maar ook de exportsubsidies en grensbescherming, zoals de Verenigde Staten wilden. Bovendien moesten de verminderingen binnen vijf jaar in plaats van tien jaar doorgevoerd zijn.

De bijeenkomst in Brussel werd op 7 december opgeschort. De ontgoochelde onderhandelaars spraken achteraf soms harde taal. En toch lieten ingewijden tegelijk vrij optimistische geluiden horen. Begin 1991 zouden de onderhandelingen hervat worden.

E. Europese Politieke Samenwerking

"Europa is een economische reus, maar een politieke dwerg en een militaire muis", aldus de Belgische minister voor buitenlandse betrekkingen Mark Eyskens in een beschouwing over de Golfcrisis.

De Golfcrisis bewees eens te meer dat de lidstaten op cruciale momenten zeer moeilijk tot een actief gemeenschappelijk buitenlands beleid kunnen komen. De ministers van buitenlandse zaken hebben in het kader van de Europese Politieke Samenwerking (EPS) weliswaar talrijke verklaringen afgelegd, waarin ze de invasie in Koeweit door Irak op 2 augustus veroordeelden en zich achter de acties van de Veiligheidsraad van de Verenigde Naties schaarden. Maar daarbuiten was de EPS verdeeld. De Verenigde Staten stuurden vrij snel troepen naar de Golf om Saoedi-Arabië en de Golfstaten tegen de Iraakse agressie te beschermen. Alleen het Verenigd Koninkrijk steunde de Amerikaanse president onvoorwaardelijk. Frankrijk stuurde ook een aanzienlijke macht naar de Golf, maar beklemtoonde zijn onafhankelijkheid. Vooral Duitsland, maar ook Italië en Spanje hadden zware twijfels. Uiteindelijk waren alle landen behalve Ierland toch op één of andere manier militair aanwezig in of rond de Golf. De Westeuropese Unie (WEU) moest die inspanningen coördineren. Maar ook dat liet vaak te wensen over. Op het diplomatieke terrein slaagde de EPS er niet in om naast de Amerikaanse strategie een Europese alternatieve lijn te ontwikkelen. De Twaalf stonden onvoorwaardelijk achter het totale embargo, dat de Verenigde Naties kort na de invasie hadden ingesteld. Irak weigerde evenwel duizenden westerse burgers te laten gaan. Het lot van de westerse "gijzelaars" zette in de eerste maanden van de crisis de westerse coalitie onder zware druk. De laatste westerlingen kwamen eind november vrij. In de laatste weken van 1990 draaiden de meningsverschillen rond de vraag of men het embargo nog een kans moest geven, dan wel of men zich moest klaar houden om Saddam Hoessein met geweld uit Koeweit te verdrijven.

De Twaalf pleitten zowel voor als tijdens de Golfcrisis herhaaldelijk voor een levendigere Euro-Arabische dialoog en voor vredesonderhandelingen tussen Israël en de Arabische staten mét PLO-deelname. De Europese Raad heeft dat standpunt op de top in Dublin van 26 juni nog eens extra onderstreept. Op 9 oktober bevestigden de Twaalf het drama op de Tempelberg in Jerusalem, waarbij een twintigtal Palestijnen de dood vonden. Ze veroordeelden het overmatig gebruik van geweld door de Israëlische politie. Op de Europese Raad te Rome van 15 december

namen de staats- en regeringsleiders een nieuwe verklaring over het Midden-Oosten aan, waarin ze Israël verzochten om samen te werken met de Verenigde Naties en zich te houden aan de resoluties 672 en 673 van de Veiligheidsraad.

Het tweede grote thema waren uiteraard de omwentelingen in Oost-Europa en de Sovjetunie. In hun verklaringen van 20 februari en 28 oktober stelden de Twaalf veel hoop op de Conferentie voor Veiligheid en Samenwerking in Europa (CVSE). Die had plaats in november in Parijs. EG-Commissievoorzitter Jacques Delors zat mee aan de onderhandelingstafel.

De spanningen tussen Moskou en de Baltische republieken liepen in de loop van 1990 hoog op. De Twaalf hielden zich erg op de vlakte. In verklaringen van 24 maart, 4 en 21 april riepen ze op tot matiging. In de tweede helft van het jaar werd de situatie in de Sovjetunie alsmaar hachelijker. Op 20 december nam Edward Sjevardnadze, minister van buitenlandse zaken van de Sovjetunie, onverwacht ontslag. Hij waarschuwde dat de Sovjetunie naar een dictatuur afstevende. De Twaalf drukten hun spijt uit over het ontslag van Sjevardnadze. Ze hoopten dat de Sovjetunie haar politiek niet zou veranderen.

IV. Institutionele ontwikkelingen en de EPU

De Ministerraad werd in de eerste helft van 1990 voorgezeten door Ierland. De volgende zes maanden was Italië aan de beurt.

De vier belangrijkste instellingen – Raad, Commissie, Parlement en Hof van Justitie – werkten hard door aan het interne markt programma. Verder zochten ze positie voor de op til zijnde intergouvernementele conferentie inzake de Europese Politieke Unie. De buitengewone Europese Raad van 28 april in Dublin besliste tot die conferentie over de EPU, die parallel met die voor de Europese Monetaire Unie op 15 december 1990 zou van wal steken.

A. Relaties tussen de instellingen

De samenwerkingsprocedure, die sinds de Eenheidsakte voor de meeste interne markt-aangelegenheden van kracht is, heeft de besluitvorming niet vertraagd. Maar ze heeft niet kunnen verhinderen dat de Raad toch nog meer dan 50% van de amendementen van Commissie en Parlement naast zich heeft neergelegd. Van het totaal der amendementen die het Parlement sinds de instelling van de procedure in eerste lezing had ingediend, nam de Commissie meer dan 58% over en de Raad minder dan 46%. In tweede lezing keurde het Parlement 70 gemeenschappelijke standpunten van de Raad goed. Van de 92 standpunten die het geamendeerd had, nam de Commissie een goeie 50% over en de Raad slechts 26%.

De invloed van het Europees Parlement blijft dus bescheiden, al drukken deze cijfers het subtiele spel tussen Commissie, Raad en Parlement niet accuraat uit. Het nieuwe van de samenwerkingsprocedure is dat Commissie en Raad eerst en vooral moeten verhinderen dat het Parlement een voorstel in zijn geheel zou ver-

werpen. Daardoor zijn ze verplicht om van bij de aanvang enigszins "parlements-vriendelijke" teksten in te dienen. Eénmaal de klip van totale verwerping (en dus *impasse*) omzeild, kunnen de drie instellingen (maar vooral het Parlement, dat toch de eindbeslissing niet neemt) zich over minder cruciale passages radicalere standpunten veroorloven.

In haar jaarlijks algemeen verslag kloeg de Europese Commissie dat de Raad ook in 1990 de uitvoerende bevoegdheden van de Commissie zoveel mogelijk inperkte. De Raad hield de uitvoering liefst voor zichzelf. De Commissie beschouwde "de ontwikkeling op dit gebied als strijdig met de geest van de Europese Akte en van zodanige aard dat de doelmatigheid van het communautaire optreden in het vooruitzicht van de verwezenlijking van de grote markt in gevaar wordt gebracht."

Het Europees Hof van Justitie schoof in 1990 een deel van zijn werk door naar het op 31 oktober 1989 opgerichte Europese Gerecht van Eerste Aanleg. Dat neemt voortaan de zaken voor zijn rekening die betrekking hebben op het personeel, mededinging (maar niet de dossiers betreffende staatssteun), schade-eisen en de EGKS.

B. *Europese Politieke Unie*

De EMU-conferentie was al in 1989 gepland. Aanvankelijk was er geen sprake van een gelijklopende politieke conferentie. Aan de basis van het EPU-initiatief lag een Belgisch memorandum, dat de regering in maart 1990 naar haar partners stuurde. Daarin drong België, met het oog op de ontwikkelingen in Oost-en Centraal-Europa, aan op een sterkere Europese politieke integratie. Ze nam een uitgesproken federalistisch standpunt in. Een eerste deel over de institutionele structuur pleitte voor de uitbreiding van de Europese bevoegdheden, de veralgemening van de gekwalificeerde meerderheid in de Raad, meer uitvoerende macht voor de Europese Commissie, de verkiezing van de Commissie-voorzitter door het Europees Parlement en een versterking van het Europees Hof van Justitie. Deel twee handelde over het democratisch deficit van de Gemeenschap. Uitbreiding en versterking van de samenwerkingsprocedure met het Europees Parlement en initiatieven voor het Europa van de burger zouden dit deficit moeten wegwerken. De derde sectie wilde het principe van de subsidiariteit in de Europese Verdragstekst opgenomen zien, zodat het juridisch afdwingbaar zou worden. Een laatste deel pleitte voor een gemeenschappelijk buitenlands beleid (vooral t.a.v. Centraal-en Oost-Europa en veiligheid). Het Belgisch memorandum koos daartoe pragmatisch voor een versterking van de Europese Politieke Samenwerking.

Het memorandum kreeg een goede pers. In de tweede helft van april stelden de Duitse Bondskanselier Kohl en de Franse president Mitterrand voor om het onderwerp "Europese Politieke Unie", het vage einddoel van Europese integratie, op de agenda van de buitengewone Europese Raad van 28 april in Dublin te plaatsen. Daar besliste de Europese Raad om naast de intergouvernementele conferentie voor de EMU ook een conferentie voor een Europese Politieke Unie te lanceren.

De ministers van buitenlandse zaken moesten tegen de Europese Raad van 25 en 26 juni in Dublin een rapport neerleggen. Dat rapport kwam er en identificeerde vier domeinen voor discussie: verdere overdracht van bevoegdheden naar de Gemeenschap; meer democratie door een versterking van het Europees Parlement en een nauwere betrokkenheid van de nationale parlementen; efficiëntere Europese instellingen door meer stemmingen bij gekwalificeerde meerderheid in de Raad en betere implementatie; een gemeenschappelijk buitenlands en veiligheidsbeleid, waarbij de rol van de Europese Commissie passend moet gedefinieerd worden. In Dublin bevestigden de staats- en regeringsleiders hun besluit over een EPU-conferentie.

Dat was de formele start voor een groot debat. Parlement, Commissie en Raad belegden in de loop van 1990 vier interinstitutionele bijeenkomsten ter voorbereiding van de intergouvernementele conferenties over EPU en EMU.

In de laatste week van november organiseerden het Europees Parlement en de nationale parlementen voor de eerste keer een interparlementaire conferentie. Het gebeuren ging door in Rome. Tot veler verrassing drongen nationale en Europese delegaties in de slotverklaring samen aan op een Europese federale unie, inclusief buitenlands en defensiebeleid. De delegaties van de Europese en nationale parlementen toonden zich allebei bekommerd om de democratische controle. Ze zouden een uitbreiding van de Europese bevoegdheden enkel goedkeuren, als de democratische component aanzienlijk versterkt werd. Het Europees Parlement moet volgens de verklaring medebeslissingsrecht bij de wetgeving krijgen (gekoppeld met minder beslissing bij consensus in de Ministerraad), een grotere controlebevoegdheid verwerven en de voorzitter van de Europese Commissie kunnen aanwijzen. Van zijn kant zou het Europees Parlement op een meer systematische wijze informatie over Europese wetgeving doorspelen naar de nationale parlementen, zodat deze laatsten hun nationale ministers ter verantwoording zouden kunnen roepen. Europarlement en nationale parlementen beslisten tenslotte van de interparlementaire conferentie geen nieuwe instelling te maken. Als de "unieke coalitie" (NRC-Handelsblad) tijdens de intergouvernementele conferenties standhoudt, kan ze van grote invloed zijn op de ontwikkeling van de Europese Gemeenschap.

Maar het blijven de lidstaten, die de teksten schrijven. Tot december bleef het Belgische memorandum het enige omvattende document van een lidstaat terzake. Kort voor de opening van de conferentie, op 6 december, maakten de Franse president François Mitterrand en de Duitse Bondskanselier Helmut Kohl een brief bekend. De twee staatslieden pleitten vooreerst voor een aanzienlijke uitbreiding van de communautaire bevoegdheden, o.m. wat betreft leefmilieu, gezondheid, sociale politiek, energie, onderzoek en technologie, immigratiepolitiek, misdadbestrijding. Om de democratische legitimiteit te verhogen zagen de twee leiders geen heil in een aanzienlijk sterker Europees parlement, maar eerder in procedures om de nationale parlementen en de regio's nauwer bij het Europese niveau te betrekken. De belangrijkste passages in de brief kwamen evenwel achteraan.

Op institutioneel vlak wordt de Europese Raad het centrale orgaan van de Unie : "pour l'efficacité de l'Union...il exerce la fonction d'arbitre, de garant et de promoteur d'un approfondissement cohérent de l'intégration". In de Ministerraad moet de gekwalificeerde meerderheid de regel worden. De tekst rept hier met geen woord over de Europese Commissie. De Benelux uitte al zijn twijfels over het voorstel van Mitterrand en Kohl om de rol van de Europese Raad te versterken. In het vierde en laatste deel stelden Parijs en Bonn voor om de politieke samenwerking inzake buitenlands beleid en veiligheid o.l.v. de Europese Raad gevoelig uit te breiden. De gemeenschappelijke veiligheidspolitiek zou op termijn naar een gemeenschappelijke defensie moeten leiden. De lidstaten zouden nu al moeten onderzoeken hoe de Westeuropese Unie nauwer bij de politieke unie kan betrokken worden, en er misschien kan in opgenomen worden. Alvast dat laatste punt leek voor het Verenigd Koninkrijk eind 1990 nog niet aanvaardbaar.

De intergouvernementele conferentie voor de EPU werd samen met die voor de EMU plechtig geopend door de Europese Raad op 15 december in Rome. De Europese Raad stelde een breed denkraam voor de besprekingen vast rond vijf punten : democratische legitimiteit, gemeenschappelijk buitenlands en veiligheidsbeleid, Europees burgerschap, uitbreiding en versterking van EG-bevoegdheden, effectiviteit en efficiëntie. De openingsgesprekken verliepen in een opperbeste stemming.

V. Landbouw en visserij

Het jaar 1990 is het eerste jaar waarin het nieuwe Gemeenschappelijk Landbouwbeleid volledig werd toegepast. Het was hervormd overeenkomstig de richtsnoeren van de Europese Raad van februari 1988. Landbouw legt nog altijd beslag op ruim de helft van het EG-budget.

A. *Het nieuw Gemeenschappelijk Landbouwbeleid*

Op die Raad lanceerden de staatshoofden en regeringsleiders een tweesporenbeleid. Enerzijds zouden de landbouwuitgaven worden afgetopt (efficiënter marktbeheer). De EG zou voor de gevoelige produkten (graan, vlees, olie, suiker...) produktiequota vastleggen. Zolang de produktie niet boven de overeengekomen quota uitsteeg, garandeerde ze een vaste prijs aan de landbouwers. Dit steunmechanisme trad in werking van zodra de marktprijs beneden een bepaald niveau (interventieprijs) zou zakken. Maar als de producenten de quota overschreden, zou ze automatisch sancties toepassen, m.n. door medeverantwoordelijkheidsheffingen op te leggen of door de interventieprijs te verlagen. Ze wilde eveneens besparen door geleidelijk de monetaire compenserende bedragen, d.i. de uitgaven die voortvloeien uit het verschil tussen de "groene" wisselkoers en de werkelijke wisselkoers tussen de Europese munten, af te bouwen. De Europese Raad was in 1988 ook overeengekomen om meer beslissingsbevoegdheid aan de Commissie te delegeren. Op het tweede spoor zette de Raad een sterker uitge-

bouwd structuurbeleid. De EG zou op korte termijn het uit productie nemen van landbouwareaal stimuleren, evenals de vervroegde pensionering van landbouwers of hun overschakeling naar andere sectoren. Op fundamenteel vlak zou ze haar structurele programma's (EOGFL-oriëntatie) inzake landbouw integreren in haar algemeen regionaal structuurbeleid (Europees Sociaal Fonds, Europees Fonds voor Regionale Ontwikkeling).

B. Marktbeheer

In 1990 zette de EG haar voorzichtig marktbeheer van de vorige jaren verder. De gemeenschappelijke marktordeningen zijn na de ingrijpende wijzigingen van de voorgaande jaren slechts in vrij beperkte mate aangepast. En ook de probleemsectoren bleven grotendeels dezelfde; in meerdere sectoren verslechterde de situatie zelfs aanzienlijk. Dat laatste was zo voor melk, suiker, schape- en geitevlees. Acute problemen waren er op de markt van het varkensvlees. De varkenspest in België zorgde er in grote mate voor dat de prijzen tot eind juli hoog bleven. Eind augustus hief de Commissie de beperkingen op de Belgische varkens op. Dat, samen met de snel stijgende invoer uit de Oostduitse gebieden, deed vanaf eind september de prijzen duikelen. Ook de rundvleessector kende scherpe prijsdalingen, die de Commissie vooral in Spanje tot rechtstreekse interventies noopte. Verse groenten en fruit, katoen en zelfs rijst (voor het eerst interventies sinds 1972) deden het evenmin schitterend.

C. Landbouwprijzen voor 1991

Het leek er niet op dat de marktprijzen in het seizoen 90/91 er beter zouden uitzien. Daarom besloot de Raad om de landbouwprijzen in Ecu voor het verkoopseizoen 1990/91 met gemiddeld 1,1% te verlagen. De Raad bereikte een akkoord op 27 april en keurde op 7 en 14 mei de besluiten formeel goed. Toch neemt het aandeel van de landbouwkredieten in de begroting van 1991 lichtjes toe.

Er zijn een drietal oorzaken voor die stijging. Vooreerst werd de medeverantwoordelijkheidshewing voor granen verlaagd. De sector granen was ook in de Gatt-besprekingen één van de gevoeligste dossiers. Ook de nieuwe regeling in de sector olijfolie zal de kosten opdrijven. Ten tweede speelt het effect van de vastgestelde landbouwprijzen voor het seizoen 1990/91. De lagere prijzen in Ecu komen in nationale prijzen eigenlijk neer op een gemiddelde verhoging met 1,6%. Dat is een gevolg van de veranderingen in het EMS. De Italiaanse lire vernauwde haar marge binnen het EMS van 6% tot 2,25% en paste gelijk haar groene koers aan, en het Britse pond trad eind 1990 tot het EMS toe. Daardoor kunnen de groene koersen, en bijgevolg de monetaire compenserende bedragen, grotendeels verdwijnen. Het effect van die operatie valt gunstig uit voor de landbouwers. Ten derde verzwakt een sterkere US dollar de exportrekening.

D. *Structuurbeleid*

De Europese Gemeenschap hield bij haar structuurbeleid in het bijzonder rekening met het kleinbedrijf. In juni keurde de Commissie 44 communautaire bestekken goed. Het ging hier om projecten voor regio's die onder "doelstelling 5b" (geïntegreerde plattelandontwikkeling) van de structuurfondsen vallen (zie later). De Commissie trok daarvoor 2,607 miljard Ecu uit. Een andere belangrijke beslissing betrof een verordening die het gebruik van landbouwprodukten voor niet-voedingsdoeleinden moet bevorderen. De Raad nam de verordening in juli aan. Een toepassing daarvan vond men in de wijnsector. Een deel van het wijnoverschot werd gedistilleerd en vervolgens als motorbrandstof verkocht aan Brazilië.

De Europese landbouwpolitiek bleef ook na de hervorming van 1988 bijna uitsluitend op het principe van de steun via het prijzenbeleid berusten. Pas in 1989 kon de Commissie de lidstaten er eindelijk toe brengen om rechtstreekse inkomenssteun aan de landbouwers te aanvaarden. De verordening laat de lidstaten zelf een grote controle over de precieze voorwaarden. Het zijn ook de lidstaten die de steun, ten dele Europees geld, verdelen. Nederland en Frankrijk hebben al regelingen getroffen, terwijl de Bondsrepubliek en Italië in 1990 programma's hebben ingediend. Het is niet duidelijk of deze timiede maatregel de voorbode is van een fundamentele heroriëntering in de Europese landbouwpolitiek, zoals vooral door de Verenigde Staten wordt geëist (zie Gatt-besprekingen).

Zoals elk jaar hield de Commissie de steun van de lidstaten aan hun landbouw of agro-industrie nauwgezet in de gaten. Ze stelde zich over het algemeen soepel op tegenover steun met betrekking tot milieu, fytosanitaire maatregelen, onderzoek en schadeloosstelling bij rampen. Vorig jaar leidde ze de procedure voor ingebrekestelling (procedure in Art. 93(2) van het EEG-verdrag) in voor 12 dossiers. Als de vijf betrokken lidstaten hun maatregelen niet aanpassen, kan de Commissie hen voor het Europees Hof van Justitie dagen. Twee andere dossiers kregen een negatieve aanbeveling.

E. *Duitse eenmaking, fraude en GATT*

Naast de traditionele beslommingen stond het landbouwbeleid van de Europese Gemeenschap in 1990 voor twee slopende bijkomende opdrachten. Veel sneller dan eind 1989 te voorzien was, ging Oost-Duitsland, opgedeeld in vijf nieuwe Länder in de Duitse Bondsrepubliek, integraal deel uitmaken van de Europese Gemeenschap. De Commissie werkte een reeks overgangsmatregelen uit tot eind 1992. Volgens Commissie-bronnen waren de financiële consequenties voor het lopende jaar 1990 "verwaarloosbaar klein". Voor 1991 voorspelt de Commissie extra-uitgaven tussen 850 en 1.350 miljoen Ecu. Op te merken valt dat de inschakeling van de Oostduitse landbouw pas na de economische en monetaire unie tussen de twee Duitslanden formeel op de agenda van de Ministerraad voor landbouw kwam. Die vergadering vond plaats op 24 juli. De Oostduitse minister van

landbouw was aanwezig. Op de informele top van Dublin eind april had de EG-Commissievoorzitter Delors Europese steun aangeboden aan de Duitse kanselier Kohl. Maar die had die steun van de hand gewezen.

Ook in het zog van de omwentelingen in Oost- en Centraal-Europa verleende de Europese Gemeenschap herhaaldelijk noodhulp aan de plaatselijke bevolking.

Ondertussen stond het Europees landbouwbeleid zowel binnen als buiten de Gemeenschap bloot aan zware kritiek. Intern wezen verscheidene waarnemers opnieuw op grootschalige fraude in de landbouwsector. Sommigen fluisterden bedragen van de orde van grootte van 10% van het EG-budget. De Commissie heeft voor 1990 en 1991 21 miljoen Ecu uitgetrokken om fraude te bestrijden. Maar zonder de volle medewerking van de lidstaten missen die maatregelen hun doel. In een landbouwbeleid dat meer en meer aan "her-nationalisering" lijkt toe te zijn, is die nationale medewerking allesbehalve vanzelfsprekend. Extern werd het landbouwbeleid fel bekritiseerd in het kader van de Uruguay-ronde in de GATT-onderhandelingen (zie hoger). De onderhandelingen sprongen in december op de slotzitting in Brussel af.

F. Visserijbeleid

Het visserijbeleid van zijn kant was in 1990 nog steeds ver verwijderd van een echt gemeenschappelijk beleid. De Commissie heeft in 1990 "kennis genomen" van 90 zogenaamde nationale instandhoudings-maatregelen, d.i. maatregelen om het visbestand in een bepaald gebied tegen overbevissing te beschermen. Tegen sommige onregelmatigheden heeft ze een administratief onderzoek ingesteld. In 1989 waren er 96.

Ook de visserijsector worstelt met een aanhoudende crisis. Om die te bestrijden wil de Commissie het structuurbeleid strakker op het gemeenschappelijk behoud van bestanden afstemmen en, naar analogie met de landbouw, bedrijven ertoe aanzetten zich op andere activiteiten te oriënteren. De Raad heeft in december zijn toestemming gegeven. Maar het valt af te wachten of er in de praktijk ook echt ruimte is voor een gemeenschappelijk beleid. Over de externe dimensie van het gemeenschappelijk visserijbeleid nog dit: de Gemeenschap wist een aantal belangrijke visserijakkoorden met derde landen af te ronden, w.o. met Noorwegen, Zweden en Groenland, en met de landen in de Middellandse Zee.

VI. Mededinging en industrie

De Europese Commissie is erg begaan met de bewaking van de vrije mededinging. Elk jaar publiceert de Commissie dan ook naast haar Algemeen Jaarverslag een speciaal verslag over het mededingingsbeleid.

A. *Competitiebeleid*

Op 21 september werd de verordening inzake de voorafgaande controle op bedrijfsfusies van kracht. Die voerde twee nieuwigheden in. Vooreerst zijn kandidaten verplicht om zich vooraf aan de Europese Commissie aan te melden ; volgens de vroegere regeling kreeg de Commissie alleen achteraf inzage. Ten tweede hebben de lidstaten over fusies met een gemeenschapskarakter nu niets meer te zeggen. Het is de Commissie die exclusief nagaat of de competitie binnen de Europese markt geschonden wordt. Als dat het geval is, kan ze de fusie verbieden. De beslissingen kunnen enkel bij het Europees Hof van Justitie aangevochten worden. De grote lidstaten hebben zich 16 jaar verzet tegen die verzwakking van hun nationale controlebevoegdheid. Ook volgens de nieuwe verordening moet een fusie hoge drempels overschrijden vooraleer ze als een concentratie met "gemeenschapsdimensie" gecatalogeerd wordt en dus onder de exclusieve bevoegdheid van de Europese Commissie valt. De Commissie verwacht jaarlijks veertig tot vijftig dossiers. Sinds de inwerkingtreding van de nieuwe verordening heeft de Commissie al twaalf aanmeldingen onderzocht.

Commissie en Raad hebben ook verdergewerkt aan regelingen voor onderlinge afspraken en samenwerking in bepaalde sectoren. De Raad heeft verordeningen goedgekeurd over samenwerking in de luchtvervoersector en de verzekeringen. Nieuwe regelingen voor het zeevervoer en opnieuw voor het luchtvervoer zijn op komst.

Op 31 december 1990 had de Commissie 2.734 gevallen over de toepassing van mededingingsvoorschriften in behandeling : 2.145 verzoeken of aanmeldingen (waarvan 201 in 1990 ontvangen), 345 klachten van ondernemingen (waarvan 97 ingeschreven in 1990) en 244 door de Commissie ambtshalve ingeleide procedures (waarvan 77 in 1990). Eén van die zaken was een klacht tegen de Belgische RTT wegens misbruik van haar machtspositie. De zaak werd zonder formele procedure beëindigd nadat de RTT bepaalde toezeggingen had gedaan.

De Commissie heeft controle uitgeoefend op nationale maatregelen voor algemene, sectoriële en regionale steun, op nationale monopolies van commerciële aard en op openbare bedrijven. Veel ophef maakte de zaak van de Franse staatsonderneming Renault, die op 22 mei veroordeeld werd tot de terugbetaling van 6 miljard FF, de helft van de verkregen staatssteun. Een maand later overkwam British Aerospace hetzelfde, dat 44,4 miljoen pond onrechtmatige steun moet terugbetalen.

B. *Industrie*

Het communautair industrieel beleid beperkt zich vooral tot informatievergaring en het stimuleren van gezamenlijk onderzoek. De EG is enkel meer substantieel bezig in de ijzer- en staalindustrie en in het kader van Pedip.

Pedip, het specifieke programma voor de ontwikkeling van de Portugese industrie, werd na een verordening van de Raad opgestart in 1988 en bestaat uit een reeks actieprogramma's, opgezet door de Portugese autoriteiten en de EG-Commissie. In 1990 besteedde de EG 108,8 miljoen Ecu aan vastleggingen en 101 miljoen aan betalingen. Voor 1991 werden ongeveer dezelfde bedragen uitgetrokken.

Op het vlak van het ondernemingsbeleid heeft de Commissie zich vooral gericht op de kleine- en middelgrote ondernemingen, o.m. via het netwerk van EG-adviescentra, verscheidene manifestaties, en pogingen om de communautaire acties op het gebied van onderzoek en technische ontwikkeling (OTO's) voor KMO's toegankelijker te maken.

VII. Energie en vervoer

Energie genoot de laatste jaren blijkbaar niet langer de hoogste prioriteit in de Europese Gemeenschap. Dat is normaal in tijden van olie-overvloed. De Iraakse inval in Koeweit en de daaropvolgende Golfcrisis brachten die comfortabele zekerheden toch wel eventjes aan het wankelen. Even belangrijk is dat na Tsjernobil het prestige van de kernenergie, eens de grote troef in de communautaire energiepolitiek, sterk gedaald is. De EG legt nu meer het accent op zachtere of propere energie en op energiebesparing. In 1990 probeerde de Europese Commissie langs verschillende wegen het communautaire gewicht in de energiepolitiek te vergroten, maar de lidstaten wisten die pogingen te pareren. Ook in de vervoersector, één van de vier tot vijf traditionele "communautaire" sectoren (naast landbouw, kool & staal, atoomenergie en handel), ging de integratie slechts aarzelend verder.

A. *Interne energiemarkt*

De interne energiemarkt, zoals voorgeschreven in het 1992-programma, is bijna rond. Op 21 mei legde de Raad een procedure vast die de tarifiering van aardgas en electriciteit voor industriële gebruikers doorzichtig moet maken. Een richtlijn van 29 oktober regelde de vrije doorvoer van electriciteit over de hoogspanningsnetten. Ten laatste vanaf 1 juli 1991 mag Spanje bijvoorbeeld niet langer taks heffen op het transport van Franse electriciteit naar Portugal. Dezelfde richtlijn voor aardgas is ook bijna rond. Daarmee zou de vrije doorgang van de belangrijkste energiebronnen tussen de netten verzekerd zijn. Een echte gemeenschappelijke energiemarkt vergt echter de invoer van een zogenaamde "common carrier", d.b. dat elke producent en consument van energie binnen de Gemeenschap vrije toegang zou hebben tot het net. Daartegen bleven de lidstaten zich heftig verzetten.

Thermie, het programma ter bevordering van de technologische ontwikkeling op energievlak, kreeg op 29 juni het fiat van de ministers en werkt voor de periode 1990-92 met een budget van 350 miljoen Ecu. Het programma zet projecten op rond rationeel gebruik van energie, hernieuwbare energiebronnen, milieuvriendelijker steenkoolverbranding en vervanging van koolwaterstoffen.

B. Oost-Europa en de Golf

Op het internationale forum trad de EG met wisselend succes op. Ze onderhield contacten met de OPEC en met de Internationale Organisatie voor Atoomenergie. De Commissie stelde de Raad voor dat Euratom met de Sovjetunie samenwerkingsakkoorden zou afsluiten over kernfusie, nucleaire veiligheid en handel in nucleair materiaal. Maar de Raad had zich eind 1990 nog niet uitgesproken. In het kader van het Phare-programma, het steunprogramma voor de Oost- en Centraaleuropese landen, is de EG beginnen samen te werken met deze landen (vooral met Polen en Tsjecho-Slowakije) rond de exploitatie en de veiligheid van kerncentrales. Op de top van december in Rome riep de Europese Raad op tot een internationale conferentie in 1991, die een paneuropees energiehandvest zou opstellen.

De Golfcrisis gaf de Europese Commissie de gelegenheid om nog maar eens de lidstaten proberen warm te maken voor een communautaire energiepolitiek. Echt veel concreets kwam er niet uit. Op 29 oktober verbond de Ministerraad er zich wel toe dat hij bij een eventuele energiecrisis zal luisteren naar het Internationaal Energieagentschap en de acties in de Europese Gemeenschap zal coördineren. De Commissie had voorgesteld dat zij zou oordelen of er zich een crisis voordeed, maar stootte op beslist verzet vanwege de lidstaten. De Commissie haalde vooral veel publiciteit met het SAVE-programma (Specific Action for Vigorous Energy efficiency). Op 3 oktober gaf ze tekst en uitleg aan de pers. Ze wilde binnen vijf jaar de vraag naar energie met 20% terugschroeven. Om die doelstelling te halen waren een hele reeks technische, financiële en fiscale maatregelen op communautair vlak nodig, en moest er een systeem van informatie-uitwisseling over nationale wettelijke maatregelen komen. De energieraad van 29 oktober keurde het Commissie-voorstel principieel goed, maar hij nam de lijst met concrete maatregelen niet over. In de plaats daarvan gelastte hij de Permanente Vertegenwoordigers om de concrete uitwerking te onderzoeken. Het Save-plan was aanzienlijk ambitieuzer dan het oorspronkelijke communautaire actieprogramma, dat de Raad in juni was overeen gekomen. Dat stelde tegen 1995 een rendementsverbetering in energieverbruik van 20% voorop (niet noodzakelijk een reductie). Bovendien zou elke lidstaat de leiding behouden over de activiteiten in eigen land, terwijl de Commissie voor de coördinatie en aanvullende maatregelen zou zorgen. Eind 1990 zag het er naar uit dat Save tot de nederige proporties van dat oorspronkelijke programma zou herleid worden.

C. Vervoer

In 1990 legde de vervoersector de nadruk op de externe aspecten van het gemeenschappelijk vervoerbeleid. Maar de Europese Commissie was slechts gedeeltelijk succesvol. In juni kreeg ze toestemming om met Noorwegen en Zweden over luchtvaartbetrekkingen te gaan praten, terwijl ze een mandaat voor alle EVA-landen had gevraagd. Ze voerde ook besprekingen met belangrijke transitlanden voor

het wegvervoer, m.n. met Joegoslavië over infrastructuur, en met Oostenrijk en Zwitserland over uitlaatgassen en lawaai.

De opvallendste resultaten kwamen er in 1990 in de luchtvaart. In juni keurde de Raad een reeks verordeningen goed voor de liberalisering van de burgerluchtvaart, m.n. over tarieven, ruimere toegang van de grotere luchtvaartmaatschappijen tot de geregelde vluchten tussen de lidstaten, en verdeling van passagierscapaciteit voor die vluchten. Wat het vervoer te land betreft, bleek de Raad vooral gefascineerd door de TGV. Dat straalde ook af op het vervoersinfrastructuurplan 90-92, dat opvallend veel aandacht had voor de aanleg van de TGV-trajecten. In het infrastructuurplan staan een zevental breed gedefinieerde spoor-, water- of wegtrajecten "van communautair belang", waarbinnen de lidstaten voor specifieke projecten Europese financiële steun kunnen vragen. Verder heeft de Commissie zich bijzonder met de spoorwegen beziggehouden. In de loop van 1990 heeft ze een hele reeks voorstellen ingediend voor de sanering van de spoorwegmaatschappijen en de verbetering van de infrastructuur. Ze stelde als principes dat de spoorwegmaatschappijen zelfstandig moeten blijven; dat de spoorwegen financieel gezond moeten worden; dat men kosten en planning voor infrastructuur duidelijk gescheiden moet houden van die van exploitatie; dat men een onderscheid moet maken tussen de commerciële taken van een spoorwegmaatschappij en haar rol als openbare dienst. Maar de Raad moet de echte discussie over de toekomst van de spoorwegen nog beginnen.

Ook in het wegvervoer realiseert de eenheidsmarkt zich traag, erg traag. In maart werden de communautaire vergunningen (EG-quota tegenover de klassieke nationale quota) voor het goederenvervoer over de weg met 40% verhoogd. Tegen 1 januari 1993 zouden niet alleen alle nationale, maar gewoonweg alle quota moeten verdwenen zijn. Op 1 juli werd cabotage voor goederenvervoer gedeeltelijk vrijgemaakt. Dus een Belgische vrachtrijder die zijn vracht in Rome gaat afleveren, mag op de terugweg in Milaan een lading gaan oppikken voor Straatsburg. De Benelux besloot cabotage vanaf 1 januari 1991 volledig vrij te laten. Cabotage is nog een probleem in de scheepvaart, hoewel men ook daar enige vooruitgang heeft geboekt.

VIII. Andere sectoren

In het begin van de jaren 1980 waarschuwden een groeiend aantal Europese bedrijfsleiders (ondermeer W. Dekker van Philips en de European Round Table) ervoor dat Europa een onoverbrugbare technologische achterstand op Japan en de Verenigde Staten dreigde op te lopen. Bedrijven en lidstaten moesten hoogstnodig hun inspanningen bundelen, samen onderzoeksprogramma's opzetten en hun markten tegen buiten-Europese concurrentie verstevigen. Die bekommernis was één der voornaamste drijfveren van het interne markt-programma. Het lag dan ook in de logica der dingen dat de Europese Gemeenschap in de Eenheidsakte van 1987 ruime bevoegdheden kreeg voor onderzoek en technologie. Artikel 130F stelt dat "de Gemeenschap zich ten doel (stelt) de wetenschappelijke en techno-

logische basis van de Europese industrie te versterken en de ontwikkeling van haar internationale concurrentiepositie te bevorderen." Besluiten worden in de regel volgens gekwalificeerde meerderheid genomen.

De Eenheidsakte gaf de EG ook meer armslag voor leefmilieu (nieuw onderdeel), regionaal en sociaal beleid, en opleiding en (impliciet) cultuur. Precies in deze sectoren is het EG-budget de laatste jaren spectaculair toegenomen (zie hoofdstuk over budget). Ook hier kan de Raad nogal wat (maar niet alle) besluiten treffen met een gekwalificeerde meerderheid der stemmen, al dan niet onder de samenwerkingsprocedure met het parlement.

A. *Onderzoek en ontwikkeling*

In 1990 ging het nieuwe kaderprogramma Onderzoek en Technologische Ontwikkeling (OTO) 1990-94 van start. Het was eind 1989 goedgekeurd. Het vijfjarenplan zou 5,7 miljard Ecu kosten. De grootste brok wordt, zoals in het vorige programma, gereserveerd voor de rubriek "activerende technologieën", namelijk 2.221 miljoen voor informatie- en telecommunicatietechnologie en 888 miljoen voor industriële en materiaaltechnologie. In de rubriek "beheer van de natuurlijke hulpbronnen" zouden de gelden voor milieu (518 miljoen) en biowetenschappen en biotechnologie (741 miljoen) sterk stijgen. Energie zou toch de grootste post blijven, namelijk 814 miljoen. Er gaat tenslotte ook meer aandacht naar de mobiliteit van onderzoekers (518 miljoen), d.i. de rubriek "beheer van de intellectuele hulpbronnen".

Dit derde kaderprogramma is overzichtelijker dan zijn voorgangers. Vooreerst wordt het uitgevoerd door vijftien specifieke programma's, wat minder is dan in de voorgaande rondes. De Commissie heeft de meeste ervan al voorgesteld aan de Raad. Bovendien is elk programma volgens een standaardmodel opgemaakt. Dat zou het beheer moeten vereenvoudigen en de programma's toegankelijker moeten maken voor KMO's.

Veruit de meeste inspanningen worden geleverd op het gebied van telecommunicatie en informatie-industrie. In 1990 bedroeg de wereldproductie in deze sector 750 miljard Ecu. Dat is ongeveer 5% van het BBP, een percentage dat tegen 2000 vermoedelijk 10% zal zijn. Daarvan neemt de Europese industrie een kwart voor zijn rekening. Volgens de Commissie was het Europese handelstekort in die branche in 1989 opgelopen tot 34,2 miljard dollar. Dat staat tegenover een Japans handelsoverschot van 60 miljard dollar en een recent tekort in de Verenigde Staten van 7,7 miljard. De grote Europese bedrijven hebben in de Gemeenschap meer dan 800.000 hooggeschoolde werknemers in dienst. Tegenover die harde concurrentie volgde de Europese Gemeenschap een driesporige strategie. Vooreerst werd het onderzoek verder gestimuleerd. De pre-commerciële programma's Esprit (European Strategic Programme for Research and Development in Information Technology) en Race (Research and Development in Advanced Communications Technologies in Europe) maakten in 1990 een goede beurt. In het kader

van het nieuwe kaderprogramma voor OTO diende de Commissie als opvolger van Esprit een programma voor informatietechnologie in bij de Raad. Ze trok er 1.352 miljoen Ecu voor uit. Ook Race krijgt een jongere broer ter waarde van 489 miljoen Ecu. Ten tweede gingen Commissie en Raad verder met de openstelling van de telecommunicatiemarkt en met de harmonisering. In maart besloot de Raad om de hoge-definitietelevisie (HDTV) zo snel mogelijk in te voeren. In juni stelde de Raad de kaderrichtlijn over Open Network Provision vast. Ze regelt de toegang van privépersonen en bedrijven tot openbare telecommunicatienetten. In opdracht van de Raad gaan ook de postbedrijven onderzoeken hoe ze meer kunnen samenwerken. Op de derde plaats probeerde de Europese Gemeenschap via haar talrijke telematica-projecten de uitwisseling van informatie verder te bevorderen. Het betreft o.m. informatie over de verschillende industrieën, normalisering, leer-systemen, wegverkeer, volksgezondheid, linguïstiek, bibliotheken. Het pas goedgekeurde OTO kaderprogramma maakt geld vrij om de verschillende netwerken in de lidstaten te koppelen, ten einde een "Europees zenuwstelsel" te creëren. Het gaat hier vooral, maar niet alleen, om de informatiestromen op het gebied van douane, transport en sociale zekerheid.

B. Regionaal en sociaal beleid

Het regionaal en sociaal beleid moet de uitgesproken liberaal-economische te-nur van het interne markt-programma verzachten. Voor de armere streken in de Europese Gemeenschap was "Europa 1992" enkel aanvaardbaar als de inspanningen voor regionale ontwikkeling werden opgevoerd. De werknemers van hun kant waarschuwden voor de sociale kosten. Daarom werden de structuurfondsen (EFRO, ESF, EOGFL-Oriëntatie) grondig hervormd en werd het structuurbeleid hertekend.

De nieuwe regeling ging op 1 januari 1989 van kracht. Centraal staan de communautaire bestekken. De Commissie onderhandelt daarbij afzonderlijk met elke rechtstreeks betrokken lidstaat (of regio). De kaderwet voor de coördinatie van het structuurbeleid noemt vijf doelstellingen voor regionale en sociale cohesie op: ontwikkeling en structurele aanpassing in regio's met een ontwikkelings-achterstand (doelstelling 1), omschakeling in regio's met sterk achteruitgaande industrie (doelstelling 2), bestrijding van langdurige werkloosheid (doelstelling 3) en van jeugdwerkloosheid (doelstelling 4), beter rendement van de landbouwstructuren (doelstelling 5a), en geïntegreerde plattelandontwikkeling (doelstelling 5b). De Commissie legt vervolgens de algemene richtsnoeren vast, d.i. de prioriteiten die ze in de verschillende programmafases zal in acht nemen. Daarop stelt de Commissie de lijst met de regio's die voor de verschillende doelstellingen in aanmerking komen, op en maakt ze de quotas voor de lidstaten voor 85% der kredieten bekend. De resterende 15% is voor communautaire quota-vrije acties. In oktober 1989 keurde de Commissie de globale financiële richtsnoeren goed per doelstelling voor het tijdvak 1989-1993. Van het totale bedrag van 60,3 miljard Ecu werd 63% voor doelstelling 1 uitgetrokken. Vervolgens onderhandelt de Commissie

voor de in aanmerking komende zones met de betrokken nationale, regionale en lokale partners de communautaire bestekken. Communautaire bestekken (CB's) zijn raamakkoorden, waarbinnen dan concrete projecten kunnen uitgetekend worden. Daarin staat met welke vormen projecten zullen gefinancierd worden; wat het aandeel van de EG, de lidstaten en hun diverse overheden, en de privé-sector is; hoe het toezicht en de evaluatie moeten gebeuren; hoe projecten moeten samenhangen met het communautaire en nationale beleid op andere terreinen. De meeste CB's werden nog in 1989 goedgekeurd.

Wat het regionaal beleid in enge zin betreft, zijn in 1990 een groot aantal programma's in uitvoering van die CB's goedgekeurd. Het Europees Fonds voor Regionale Ontwikkeling (EFRO) ging voor 5,2 miljard Ecu betalingsverplichtingen aan. Daarvan ging 1,3% naar België (bijna uitsluitend doelstelling 2). Spanje rijfde met 34,4% het grootste part in (hoofdzakelijk doelstelling 1).

Een veelgehoorde kritiek op de huidige Eurodynamiek is het zwakke "sociale Europa". Nochtans keurden de staats- en regeringsleiders het "Gemeenschaps-handvest van de sociale grondrechten van de werkenden" (kortweg: Sociaal Handvest) op de Europese top van Straatsburg in december 1989 goed. Het Sociaal Handvest betekende geen uitbreiding van de bevoegdheden van de Europese Gemeenschap. Het is evenmin rechtstreeks afdwingbaar voor het Europees Hof van Justitie. Op basis van een actieprogramma van de Commissie zette de Raad bepaalde elementen uit het Sociaal Handvest in de loop van 1990 in richtlijnen om. Het ging om "zachte" sociale rechten (organisatie van arbeid en atypische arbeid, raadpleging, voorlichting van arbeiders, meer doorzichtige rechten en plichten van werknemers en werkgevers, gezondheid en veiligheid op het werk). De "harde" sociale rechten (sociale zekerheid, Europese collectieve arbeidsovereenkomsten, overleg van sociale partners op Europees vlak...) bleven taboe. Zoals het EFRO valt ook het Europees Sociaal Fonds (ESF) onder de nieuwe kaderregeling inzake CB's. In 1990 trok de Europese Gemeenschap 3,543 miljard Ecu uit (vooral doelstelling 1 en 3 en 4). Opnieuw ging het leeuwedeel ervan (20,5%) naar Spanje.

Het landbouwfonds (EOGFL-garantie), besteedde in 1990 1,651 miljard Ecu. Die werden voornamelijk ingezet voor doelstelling 1, 5a en in mindere mate 5b.

C. Leefmilieu

Milieu, nieuw in de Europese verdragen sinds 1987, is voorlopig nog een materie waar de Raad met unanimiteit beslist en waar het Europees parlement enkel geraadpleegd wordt.

Volgens artikel 130R van het EEG-verdrag vormen de eisen van milieubescherming een bestanddeel van de andere takken van het gemeenschapsbeleid. De Commissie concretiseert dat door bijvoorbeeld bij de projecten voor de structuurfondsen met de milieu-effecten rekening te houden.

Europees milieubeleid is tot dusver op de eerste plaats een studie- en bewustmakingsbeleid. Op 7 mei zette de Raad het licht officieel op groen voor de oprich-

ting van het Europees Milieubureau. Eind 1990 was het bureau nog altijd niet geïnstalleerd omdat Frankrijk weigerde een vestigingsplaats aan te duiden zolang de zetelkwesitie voor het Europees Parlement niet was beslist. Frankrijk kwam in de loop van 1990 herhaaldelijk zwaar in aanvaring met België over die kwestie. Op 7 juni kwam een opmerkelijke richtlijn tot stand: ze verplicht overheidsinstanties (onder bepaalde basisvoorwaarden) om het publiek inzage te geven in hun verzamelde milieugegevens.

De Commissie is in 1990 herhaaldelijk internationaal opgetreden, in naam van of samen met de milieuministers van de lidstaten. Op 16 juni kwamen in Dublin de milieuministers van Centraal- en Oost-Europa en van de Europese Gemeenschap voor de eerste keer samen. De Europese Gemeenschap heeft ondermeer via Phare al acties voor milieusanering genomen.

Ook in 1990 hebben Commissie en Raad Europese milieunormen uitgewerkt in de meest diverse terreinen. De meeste publiciteit kreeg wellicht het verordeningvoorstel over de CFK's, waarover de Raad in december principieel overeenstemming bereikte. Tegen 1997 moeten alle stoffen die de ozonlaag afbreken uit de industrie gebannen zijn. Het tweede gevoelige thema in 1990 was het broeikas-effect. Om dat tegen te gaan besliste de Raad op 29 oktober om de uitstoot van CO₂ in het jaar 2000 op het niveau van 1990 te stabiliseren.

IX. Ontwikkelingsbeleid

Lomé IV werd op 15 december 1989 ondertekend. Er maken nu 69 staten uit Afrika, het Caraïbisch gebied en de Stille Zuidzee (ACP) deel van uit. Namibië, het jongste lid, trad in de loop van 1990 toe. Het nieuwe verdrag treedt pas in werking als het geratificeerd is door de twaalf lidstaten en tweederde van de ACP-landen. De stand van zaken op 31 december 1990 toonde aan dat vooral de EG-landen andere prioriteiten hadden gesteld: slechts twee lidstaten hadden Lomé IV al geratificeerd, terwijl 33 ACP-landen zover waren. Op 1 maart 1990 werden wel overgangsmaatregelen van kracht, die de leegte tussen Lomé III en Lomé IV moeten overbruggen.

A. *Lomé IV*

Het akkoord volgt grotendeels gekende paden. De financiële middelen werden opgetrokken van 8,5 miljard Ecu in Lomé III tot 12 miljard voor de eerste vijf jaar in Lomé IV. Daar zijn 10,8 miljard subsidies of giften bij, ten laste van het Europees Ontwikkelingsfonds (EOF), en 1,2 miljard goedkope leningen voor risicodragend kapitaal uit de Europese Investeringsbank (EIB). Daarnaast blijven de drie specifieke fondsen bestaan. STABEX is veruit het belangrijkste. Uit een speciaal aangesteld fonds wordt geld doorgestort naar de landen waarvan de uitvoer van hun landbouwproducten in waarde ernstig gedaald is. SYSMIN financiert goedkope leningen ten behoeve van de mijnbouw. Het fonds Spoedhulp komt ondermeer tussen bij natuurrampen en bij vluchtelingenproblemen.

Drie vernieuwingen zijn het vermelden waard. Ten eerste geldt het akkoord voor tien jaar in plaats van voor vijf jaar. Ten tweede besteedt het meer aandacht aan een beleid van structurele aanpassing. Een ACP-land dat een economisch saneringsbeleid doorvoert, kan voor structurele hervormingen om geld vragen uit een nieuw gecreëerd steunfonds van 1,15 miljard Ecu. De Europese Gemeenschap zal daarbij nauw samenwerken met het IMF en de Wereldbank. De derde belangrijke innovatie is de erkenning van het schuldprobleem, al blijven de concrete stappen bescheiden. De belangrijkste tegemoetkoming is dat alle EOF-bijdragen, de Stabex-en Sysmin-transfers voortaan giften worden. In de vorige regelingen stonden ze als goedkope leningen geboekstaafd. In november 1990 stelde de Commissie voor om de schulden die de ACP-landen in het kader van de vorige overeenkomsten tegenover de Europese Gemeenschap hadden opgebouwd, maar meteen te annuleren. De Raad had zich hierover eind 1990 nog niet uitgesproken.

B. *Lomé in 1990*

1990 was dus het laatste jaar onder de voorwaarden van Lomé III. Daarin werd nog maar eens gedemonstreerd dat de Stabex-formule niet in staat is om de structurele economische problemen van de ACP-landen aan te pakken. Stabex is ontworpen om beperkte conjuncturele inzinkingen in de landbouwmarkt op te vangen, niet om structurele scheefgroei recht te trekken. Verscheidene landbouwbasissproducten waren in 1989 laag geprijsd. Daardoor dienden twintig landen samen 34 aanvragen in voor een Stabex-transfert in 1990. Voor het derde opeenvolgende jaar lagen de noden (415 miljoen) ver boven de gewone middelen van Stabex (141 miljoen). De ACP-EG Raad vulde de gewone middelen aan met overschotten uit het Sysmin-fonds en uit andere Lomé-fondsen. In totaal keerde het Stabex-fonds 212 miljoen uit; het kon m.a.w. slechts 51% van de noden dekken. Van het uitgekeerde bedrag diende 70% om de lage koffieprijsen te compenseren en 20% om de verliezen op de cacaomarkt te milderen.

Stabex vertegenwoordigt gemiddeld niet meer dan 15% van de totale ACP-uitgaven. In 1990 realiseerde de EG bovenop Stabex voor 677 miljoen Ecu vastleggingen voor tal van investeringsprojecten. Dat bedrag is de helft van dat in 1989 en minder dan een derde van 1988 of 1987. Dat komt omdat 1990 slechts een overgangsjaar tussen Lomé III en Lomé IV was. De EG en de ACP-landen pakten vooral kleine projecten aan.

C. *Andere EG-acties*

Buiten het Lomé-kader werkte de Europese Gemeenschap mee aan internationale initiatieven onder VN-vlag. De EG probeert al enkele jaren volwaardig lid te worden van de Wereldvoedselorganisatie (FAO). De organisatie heeft die beslissing in 1990 afhankelijk gemaakt van een verdragswijziging, omdat volgens het huidige verdrag alleen staten lid kunnen worden. Op het vlak van de wereldakkoorden over basisproducten viel er weinig goed nieuws te rapen voor de ACP-

landen : er kwam géén akkoord over koffie en het cacao-akkoord maakt niemand enthousiast. De EG neemt ook deel aan internationale programma's voor de bestrijding van druggebruik en Aidsbestrijding.

D. ACP en 1992

Een speciaal nummer van het *Journal of Common Market Studies* probeerde de impact van 1992 op de ontwikkelingslanden in te schatten. De bevindingen zijn nogal verontrustend. Vooreerst blijkt men in of buiten de EG nauwelijks over de problematiek nagedacht te hebben. Als het dan toch gebeurt, ontbreekt het volgens één auteur vaak aan kritische zin : "...a staking single-mindedness, some would call it an irresponsible optimism, of the Community in the 1992 debate when it comes to the effects on developing countries" (blz. 252). Ten derde lijken de gevolgen voor de ACP-landen op dit moment zeer moeilijk voorspelbaar. Er zijn tegelijkertijd verschillende cruciale onderhandelingen bezig of net afgerond : algemene preferenties, Uruguay-ronde, multivezels, Lomé IV. De uitkomst van die onderhandelingen is, op korte termijn althans, van directer belang dan de realisering van de interne markt. Als de ééngemaakte markt inderdaad een grotere Europese groei stimuleert en de invoer doet stijgen, zal Europa vooral meer industriële goederen willen aantrekken. De invoer van de primaire landbouwproducten uit de ACP-landen zal er nauwelijks door beïnvloed worden.

Maar op langere termijn kunnen de gevolgen heel wat groter zijn. Het is niet uitgesloten dat de EG zozeer door zijn eigen dynamiek en door de integratie van Oost-Europa in beslag genomen wordt dat haar belangstelling voor de ACP-landen fel verzwakt. Tijdens de periode van Eurosclerose in het begin van de jaren tachtig riep een EG-commissaris het ontwikkelingsbeleid ooit uit tot de "cornerstone" van de Europese integratie. In tijden van Euroforie zoekt de Europese Gemeenschap haar hoekstenen vermoedelijk heel wat dichterbij de bouwwerf.

Verder lezen

COMMISSIE, *XXIVde algemeen verslag over de werkzaamheden van de Europese Gemeenschappen* : 1990, 1991.

COMMISSIE, *Bulletin van de Europese Gemeenschappen*, 1990, 23ste jaargang, nrs. 1-11 (met vier supplementen).

COMMISSIE, *Voltooiing van de interne markt : een ruimte zonder binnengrenzen. Verslag over de voortgang van de werkzaamheden overeenkomstig artikel 8B van het verdrag*. COM(90)552, (6 december 1990)

COMMISSIE, *SCAD-Bulletin*, 1990, 29ste jaargang.
(Wekelijks bulletin van analytische referenties. Het vermeldt de belangrijkste communautaire handelingen, de publikaties van de Europese instellingen en geselecteerde artikelen van tijdschriften van communautair belang.)

EUROPESE INVESTERINGSBANK, *Jaarverslag 1989*, 3 april 1990.

European Access: the current awareness bulletin to the policies and activities of the European Communities, Cambridge, Chadwyck-Healey, 1990, 11de jaargang (zes nummers per jaar).

EUROPE- Agence internationale d'info pour la presse
(Overzicht van EG-politiek van dag tot dag)
(Uitgegeven in Luxemburg en Brussel.)

Europe 1992 and the developing countries, *Journal of Common Market Studies*, 29, 1990, 2 (themanummer).

Summary: 1990 review of the activities of the European Community

The democratic revolutions in Eastern Europe, the speedy unification process of the two Germanies, growing economic disarray in the Soviet Union and the Gulf War put great pressure on the European Community - and raised high expectations throughout 1990. The external challenges initially seemed to slow down the internal integration process. But by the end of 1990 the Twelve (including Britain after Mrs. Thatcher's resignation) committed themselves to further European political union (stronger institutions, common foreign and security policy, new competences) and European economic union culminating into a central bank and a common currency. The two intergovernmental constitutional conferences on EPU and EMU were installed on December 15. The execution of the internal market programme is on schedule with 70% of the directives adopted by late 1990, although the Commission expressed concern about timely transposition of the directives into national law. The EC's record on external relations is mixed: appreciation for its stepped-up cooperation with Eastern Europe, criticism for its tough stand on agriculture at the Gatt-conference, weak diplomatic performance during the Gulf War.